

Program
Uczenie się
przez całe życie

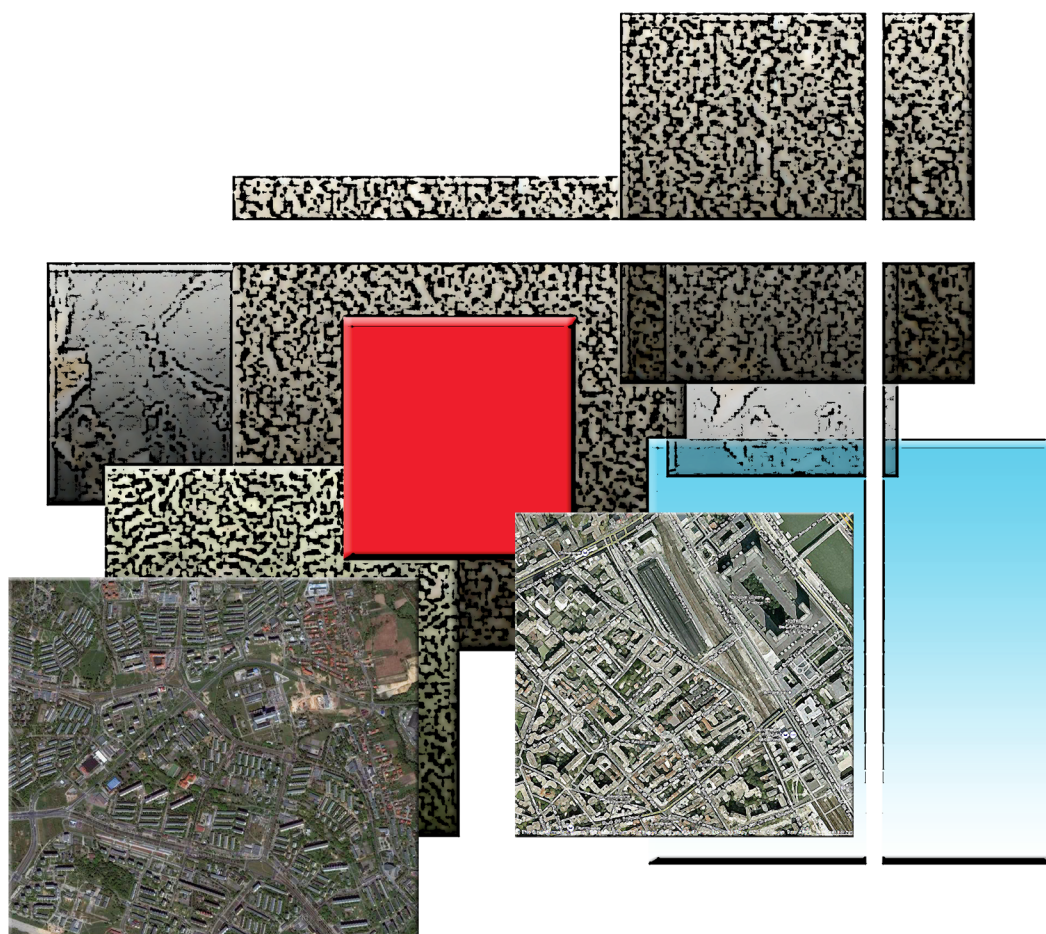

Projekt SATURN

Europejskie standardy w kształceniu zawodowym w obszarze rewitalizacji miast

Podręcznik
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Pod redakcją prof. dr hab. Marka Bryxa

Program
Uczenie się
przez całe życie

ISBN 978-83-7378-920-3

Recenzent: Prof. dr hab. Stanisław Belniak

Index

Wprowadzenie	4	
1. Rewitalizacja miast		5
1.1. Definicja (prof. dr hab Marek Bryx)	5	
1.2. Typologia	8	
1.2.1. Uwagi wprowadzające (prof. dr hab Marek Bryx)	8	
1.2.2. Wyznaczanie obszarów zdegradowanych (Izabela Rudzka)	10	
2. Aspekt urbanistyczny oraz środowisko przyrodnicze w procesie rewitalizacji (Kinga Czenczek)		14
2.1. Miasto jako system przestrzenny	14	
2.2. Zrównoważony rozwój	18	
2.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego	22	
3. Prawno - instytucjonalne aspekty zarządzania rewitalizacją		29
3.1. Uwarunkowania prawne (dr Aleksandra Jadach – Sepioło)	29	
3.2. Instytucje uczestniczące w procesie rewitalizacji (Piotr Popik)	33	
4. Społeczne i demograficzne uwarunkowania rewitalizacji		35
4.1. Jakość życia mieszkańców i konflikty społeczne w przestrzeni miejskiej (Daniel Zynder)	35	
4.2. Konsultacje społeczne w projektach rewitalizacji przestrzeni miejskiej (dr Dominika Brodowicz)	39	
5. Ekonomiczne aspekty procesu rewitalizacji		44
5.1. Budżetowe i pozabudżetowe mechanizmy pobudzania aktywności ekonomicznej i inwestycyjnej (dr Aleksandra Jadach – Sepioło)	44	
5.2. Źródła finansowania rewitalizacji miast (dr Aleksandra Jadach – Sepioło)	49	
5.3. Instrumenty zintegrowanego finansowania działań rewitalizacyjnych	53	
5.3.1. Partnerstwo publiczno prywatne (PPP) (dr Aleksandra Jadach – Sepioło)	53	
5.3.2. Inicjatywa JESSICA (Piotr Popik)	55	
6. Monitorowanie obszarów kryzysowych w miastach w procesie rewitalizacji (Izabela Rudzka)		60
7. Metody nauczania (prof. dr hab. Marek Bryx, dr Aleksandra Jadach – Sepioło)		65
7.1. Uwagi wprowadzające (prof. dr hab. Marek Bryx)	65	
7.2. Zajęcia tradycyjne (dr Aleksandra Jadach – Sepioło)	69	
7.3. E-learning (dr Aleksandra Jadach – Sepioło)	71	
7.4. Case studies (dr Aleksandra Jadach – Sepioło)	72	
7.5. Wizyty techniczne jako innowacyjna metoda nauczania (prof. dr hab. Marek Bryx)	74	
7.6. Laboratoria (dr Aleksandra Jadach – Sepioło)	79	

Wprowadzenie

Niniejsze opracowanie stanowi jeden z trzech podręczników powstałych w wyniku realizacji projektu „European Standards for Vocational Training in urban regeneration” SATURN. Projekt SATURN Katedra Inwestycji i Nieruchomości Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie realizowała przy współpracy Edinburgh World Heritage Trust (Wielka Brytania) oraz Central European Institute of Technology ALANOVA (Austria).

Celem tego opracowania przygotowanego przez Katedrę jest przedstawienie doświadczeń dydaktycznych Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie dotyczących resu tematycznego i sposobu prowadzenia innowacyjnych studiów podyplomowych dotyczących finansowania i organizacji procesów rewitalizacji miast. W rezultacie, w niniejszym opracowaniu przedstawiono wybrane, główne treści programowe jak i zastosowane metody dydaktyczne. Część merytoryczną wzbogacono przykładami dobrych praktyk, na podstawie projektów realizowanych w Polsce.

Dodatkową wartość wniosły instytucje partnerskie, odnosząc się do zjawisk towarzyszących procesowi rewitalizacji miast, występujących w ich krajach, zaprezentowanych w pozostałych dwóch podręcznikach.

Profesor dr hab. Marek Bryx
Prorektor
Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie

1. Procesy rewitalizacyjne

prof.dr hab. Marek Bryx, Izabela Rudzka

1.1. Definicja (prof. dr hab. Marek Bryx)

Każdy proces nauczania powinien zacząć się od zdefiniowania problemu, jego podstawowych cech, związków z otoczeniem itp., a zwłaszcza konsekwencji przyjętych definicji w realizacji realnych procesów, a w rezultacie konsekwencji dla nauczania tego przedmiotu. Definicja próbująca objąć wszystkie aspekty procesu rewitalizacji miasta jest dość obszerna. Mimo to należy ją omówić zwracając uwagę, co było przyczyną konkretnych fragmentów definicji, bo są to zagadnienia, do których wielokrotnie wracamy w trakcie całego kursu nauczania zagadnień rewitalizacyjnych.

Definicja rewitalizacji miast, którą posłużono się na wspólnych studiach podyplomowych SGH i UJ o nazwie: Rewitalizacja miast - organizacja i finansowanie¹, została opracowana przez Radę Naukową projektu zamawianego przez Ministra Nauki pod nazwą: Rewitalizacja miast polskich jako sposób zachowania dziedzictwa materialnego i duchowego oraz czynnik zrównoważonego rozwoju. Zwracała ona uwagę na następujące aspekty rewitalizacji:

1. Procesy rewitalizacyjne mają przeciwdziałać degradacji przestrzeni zurbanizowanej i zjawiskom kryzysowym. Oznacza to zwłaszcza przeciwdziałanie patologiom społecznym i wykluczeniu społecznemu, ale także degradacji gospodarczej. Staramy się pokazać na naszych zajęciach, że to są dwa aspekty tego samego procesu. Jak rewers i awers.
2. Projekt rewitalizacyjny jest ważnym elementem polityki rozwoju. Każda odbudowa zdegenerowanej przestrzeni i lokalizacja nowych usług a więc stworzenie nowych miejsc pracy jest elementem polityki rozwoju gospodarczego danego obszaru. Jednakże polityka rozwoju to także aspekty rozwoju społecznego i zwracamy uwagę słuchaczy, aby o tym nie zapominać w trakcie realizacji tych procesów
3. Proces rewitalizacji ma nieść nie tylko rozwój ekonomiczny, ale aktywizować społeczeństwo i poprawiać jakość życia w sferze rewitalizowanej, a pośrednio i w jej otoczeniu. Z tego powodu problematyka włączania społeczności lokalnej w proces i w rezultacie czynienia jej beneficjentem tych działań jest niezmiernie ważna. Bez niej nie można mówić o rewitalizacji obszaru, lecz

¹ „Przez rewitalizację miast polskich rozumiemy skoordynowany proces, prowadzony wspólnie przez władzę samorządową, społeczność lokalną i innych uczestników, będący elementem polityki rozwoju i mający na celu przeciwdziałanie degradacji przestrzeni zurbanizowanej, zjawiskom kryzysowym, pobudzanie rozwoju i zmian jakościowych, poprzez wzrost aktywności społecznej i gospodarczej, poprawę środowiska zamieszkania oraz ochronę dziedzictwa narodowego, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.”

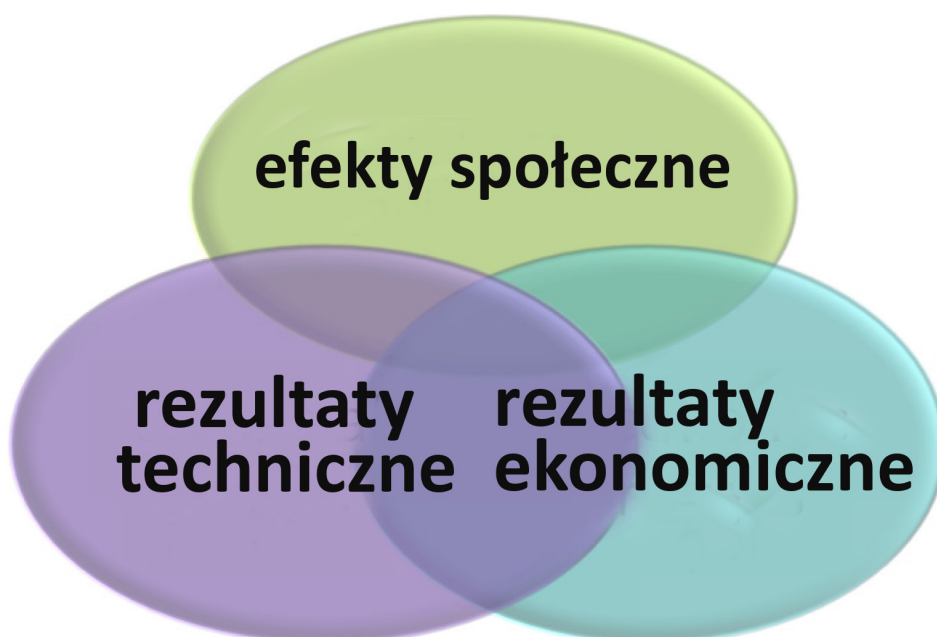
co najwyżej o naprawie (polepszeniu) infrastruktury technicznej lub budynków..

4. Projekt rewitalizacyjny jest prowadzony wspólnie przez władzę samorządową, społeczność lokalną i innych uczestników. Dotyczy to zwłaszcza rewitalizacji Śródmieść, gdzie władza lokalna jest jednoznacznie odpowiedzialna przed mieszkańcami za efekty procesu i tym samym musi wziąć na siebie rolę koordynatora procesu. W przypadku rewitalizacji terenów jednorodnych, proces nadal wymaga uzgodnień z sąsiadami (poprzez konsultacje społeczne) oraz akceptacji władzy lokalnej. Jednak jest w znacznie większym stopniu realizowany przez prywatnego developera niż przez władzę samorządową. Rośnie w nim na ogół rola „innych uczestników” (prywatnych inwestorów), chętnych do podjęcia działalności gospodarczej na odnowionym obszarze.

5. Proces jest skoordynowany, to oznacza, że musi on mieć lidera, który podejmuje się funkcji koordynacyjnych i w związku z tym problem zarządzania i koordynowania tego procesu jest ważnym elementem nauczania na studiach podyplomowych. Próbujemy pokazać słuchaczom, że w zależności od rodzaju rewitalizowanego obszaru zmienia się zakres koordynacji.

Te problemy definicyjne są szczególnie ważne, gdyż większość działań rewitalizacyjnych w Polsce utożsamiana jest z działaniami o charakterze technicznym, później gospodarczym a na końcu społecznym. Naszym zamierzeniem było odwrócić ten kierunek myślenia o rewitalizacji.² Najważniejszy jest efekt społeczny, który można osiągnąć realizując cele ekonomiczne. Te zaś wymagają często zmian i naprawy infrastruktury.

Ilustracja 1:

² Ten sam sposób myślenie występuje w dokumentach EU dotyczących rewitalizacji i jej finansowania w latach 2014-2020.

Tym zagadnieniom został poświęcony cały moduł pierwszy zajęć, który składał się z dwóch bloków:

- Pierwszy: opisywał rozwój miast jako systemu przestrzennego, pokazywał przyczyny ich degradacji oraz pozytywne doświadczenia z zakresu zrównoważonego rozwoju i ochrony dziedzictwa narodowego.
- Drugi: umiejscawiał rewitalizację w polityce rozwoju, wskazując jej uwarunkowania prawne, szczegółowe cele rewitalizacji w zależności od rodzaju obszaru, źródła i metody finansowania realizacji tej polityki rozwoju lokalnego i zakres oraz sposoby uczestnictwa społeczeństwa lokalnego w projektowanych i realizowanych zmianach w istniejącej (zdegradowanej) przestrzeni. W całym tym bloku problem relacji efektów społecznych ekonomicznych i technicznych pojawiał się w każdym kolejnym omawianym zagadnieniu.

Jeszcze wyraźniej kwestia partycypacji społecznej i efektów (społecznych i ekonomicznych) objawiała się w treści bloku drugiego traktującego o zarządzaniu przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi w Polsce. Ogólnie staraliśmy się pokazać spójność planowanych efektów wynikającą zarówno ze stosowanej definicji jak i wszystkich doświadczeń rewitalizacyjnych polskich i zagranicznych zarówno praktycznych jak i teoretycznych, których kwintesencją była Karta Lipska.

Moduł drugi zajęć dotyczył zarządzania procesami rewitalizacyjnymi w miastach w Polsce i zaczynał się od programowania tych przedsięwzięć. W bloku pierwszym omawiał procedury planistyczne, a zwłaszcza sposób wciągania różnych podmiotów do wspólnej realizacji tej fazy procesu. Blok drugi, poświęcony zarządzaniu zatwierdzonym przedsięwzięciem, zawierał na samym początku problem budowania współpracy podmiotów zaangażowanych w działania rewitalizacyjne, a blok trzeci określał techniki zarządzania stosowane w zarządzaniu skomplikowanymi projektami rewitalizacyjnymi. Obejmował więc techniki dotyczące określania optymalnej kolejności działań, co było realizowane poprzez warsztaty, techniki komunikacji i aktywizacji społecznej - wykorzystano metodę treningów oraz techniki monitorowania postępu działań i skuteczności realizowanych przedsięwzięć.

Odrębną ważną innowacją, warta zastosowania w każdym studiach są tzw. wizyty techniczne, które zbierały w jednym miejscu i czasie wszystkie elementy wiedzy, które miały być przekazane słuchaczom.

1.2. Typologia

1.2.1. Uwagi wprowadzające (prof. dr hab. Marek Bryx)

Przedstawiona w punkcie 1.1. definicja rewitalizacji miast ma charakter uniwersalny. Stara się pokazać wszystkie istotne aspekty tego procesu, które zostały uwzględnione w procesie nauczania na Studiach Podyplomowych. Jednakże znaczenie poszczególnych fragmentów definicji jest różne w zależności od typu (rodzaju) zdegradowanego obszaru przeznaczonego do rewitalizacji. Można wyróżnić dwa rodzaje obszarów zdegradowanych – jednorodne i niejednorodne, przy czym kryterium tego wyodrębnienia jest wcześniejszy sposób użytkowania tych obszarów.

Do tych pierwszych zalicza się nieruchomości przemysłowe, a także powojkowe, pokolejowe, czyli wykorzystywane przez jeden rodzaj użytkownika. Obiekty takie są czasami jeszcze w częściowym użytkowaniu, ale na ogół popadają w ruinę z powodu bankructwa właściciela, lub jego braku umiejętności komercyjnego wykorzystania nieruchomości. W przypadku takich obiektów lista podmiotów zainteresowanych rewitalizacją obejmuje: władze lokalne, potencjalnego inwestora oraz okolicznych mieszkańców.

8 Druga grupa to obszary zdegradowane w miastach, które pełniły różnorodne funkcje, i niektóre z nich pełnią nadal, jednak na niższym poziomie, ze względu na degradację całego obszaru. W przestrzeniach tych szczególnie widać zaniedbania techniczne, będące rezultatem degradacji społeczno-ekonomicznej. Dlatego rewitalizacja, jeśli ma przynieść trwale rezultaty musi być społeczno-ekonomiczno-technicznym procesem.

Warto zwrócić uwagę, że powyższy podział nie jest ostry. W przypadku blokowisk obszar jest dużo bardziej jednorodny niż w przypadku śródmieść, które są zwykle bardziej nasycone funkcjami usługowymi, przestrzeniami publicznymi, zabytkami, itp. Innymi słowy w przypadku rewitalizacji śródmieść występuje dużo więcej interesariuszy tego procesu. Należą do nich:

- władze miejskie;
- mieszkańcy, o zróżnicowanej strukturze społecznej, zachowaniach i przyzwyczajeniach;
- osoby przybywające okresowo – pracownicy świadczący usługi, właściciele punktów usługowych i produkcyjnych, , właściciele zabytków, turyści;
- inwestorzy;
- mieszkańcy i użytkownicy otoczenia (sąsiedzi)

Ta typologia obszarów jest przedstawiana studentom szczegółowo, ale to na co zwracamy szczególną uwagę, to dużo większe skomplikowanie procesów rewitalizacji śródmieść, czy szerzej – obszarów miejskich, niż obszarów jednorodnych – przemysłowych, powojkowych czy pokolejo

wych. W pierwszych to ogromna różnorodność podmiotów, którzy uczestniczą w procesie rewitalizacji z konieczności lub poczucia obowiązku, obok rzeczywiście zainteresowanych. W obszarach jednorodnych ciężar rewitalizacji bierze na siebie nowy właściciel (inwestor), przy pewnym zaangażowaniu władzy lokalnej i wielokrotnie mniejszym zakresie konsultacji społecznych.

Na te właśnie aspekty trudności koordynacyjnych i negocjacyjnych w procesach rewitalizacji obszarów w miastach, wielokrotnie zwracano uwagę słuchaczy Studiów Podyplomowych. Co więcej – studia programowo starały się ich przygotować do zarządzania obszarem trudniejszym, bardziej skomplikowanym. Wychodziliśmy bowiem z założenia, że absolwent, który poradzi sobie z rozwiązaniem bardziej skomplikowanego problemu, tym bardziej da sobie radę z problem prostszym. Z tego także powodu wizyty techniczne, które były innowacyjnym rozwiązaniem w ramach tych Studiów podyplomowych dotyczyły obszarów miejskich a nie jednorodnych obszarów przemysłowych.

1.2.2. Wyznaczanie obszarów zdegradowanych (Izabela Rudzka)

Zasady wyznaczania obszarów kryzysowych, tzn. podlegających rewitalizacji, zostały ściśle określone poprzez przepisy konwergencyjne, czego efektem jest ujednoczenie.

Zasady delimitacji, uregulowane zostały następującymi przepisami Prawa Unii Europejskiej:

1. Rozporządzenie (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1783/1999 (Dz. Urz. UE L 210/1 z 31.07.2006 r.),
2. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Dz. Urz. UE L 371/ z 27.12.2006 r.), z późn. zm.
3. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Dz. Urz. UE L 371/ z 27.12.2006 r.).
4. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 (Dz. Urz. UE L 210/ z 31.07.2006 r.)m zmienione Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1341/2008 z dnia 18 grudnia 2008r.

Część z nich znalazła swoje odzwierciedlenie w przepisach prawa polskiego, mianowicie:

1. Ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712 i Nr 157 poz.1241) Nr 227, poz. 1658, z późn. zm.);
2. Wytycznych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego w zakresie programowania działań w sprawie mieszkalnictwa (MRR/H/18(2)/08/08) z dnia 13 sierpnia 2008.
3. Rozporządzeniu Ministra Rozwoju Regionalnego z dnia 9 czerwca 2010 r. w sprawie udzielania pomocy na rewitalizację w ramach regionalnych programów operacyjnych(Dz.U. Nr 117, poz. 787)
4. Wytycznych w sprawie opracowania Lokalnych programów rewitalizacji w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych.

W prawodawstwie Polskim zapisy dotyczące ogólnych kryteriów wyznaczania obszarów kryzysowych, nie ukierunkowanych na mieszkalnictwo zostały zaaplikowane i wdrożone na poziomie regionalnym, w poszczególnych regionalnych programach operacyjnych. Dokumenty otrzymały nazwę: "Wytycznych w sprawie opracowania lokalnych programów rewitalizacji". Zgodnie z powyższym, obszary miejskie, z wyłączeniem obszarów dotyczących mieszkalnictwa oraz obszarów powojkowych i przemysłowych, musiały spełniać kryteria, wybrane przez Instytucję Zarządzającą na poziomie wojewódzkim, spośród zawartych w art. 47 ust.1 Rozporządzenia 1828/2006, a mianowicie:

1. Wysoki poziom ubóstwa i wykluczenia;
2. Wysoka stopa długotrwałego bezrobocia;
3. Niekorzystne trendy demograficzne;
4. Niski poziom wykształcenia, wyraźny deficyt kwalifikacji i wysoki wskaźnik przerywania scholaryzacji;
5. Wysoki poziom przestępczości i wykroczeń;
6. Szczególnie wysoki stopień degradacji środowiska;
7. Niski wskaźnik prowadzenia działalności gospodarczej;
8. Wysoka liczba imigrantów, grup etnicznych i mniejszościowych lub uchodźców;
9. Porównywalnie niski poziom wartości zasobu mieszkaniowego;
10. Niski poziom wydajności energetycznej budynków.

11

Natomiast, kryteria wyboru obszarów objętych działaniami z zakresu mieszkalnictwa, choć również zostały oparte na art. 47 ust. 1 powyższego rozporządzenia, określono na poziomie krajowym, a tym samym obowiązują w taki same dla poszczególnych województw, niezależnie od różnic regionalnych. Wybrane oraz opisane kryteria i wskaźniki, dotyczące interwencji rewitalizacyjnych w mieszkalnictwie, zostały oparte o specyfikę polskich uwarunkowań oraz dostępności do danych statystycznych obrazujących zmiany społeczno – ekonomiczne oraz stan infrastruktury mieszkaniowej. Ilość kryteriów została ograniczona do poniższych:

- Wysoki poziom ubóstwa i wykluczenia;
- Wysoki poziom przestępczości i wykroczeń;
- Niski wskaźnik prowadzenia działalności gospodarczej;
- Porównywalnie niski poziom wartości zasobu mieszkaniowego.

Istotnym jest to, iż wartości referencyjne poszczególnych wskaźników pochodzą ze statystyki publicznej, tj.: Głównego Urzędu Statystycznego, Rocznika Statystycznego Województw (dane za 2006 r.), Narodowego Spisu Powszechnego (dane za 2002), statystyki policyjnej (baza danych „Temida”, dane za 2006 r.).

Obszary powojaskowe i przemysłowe są najprostszymi do wyznaczenia w celu ich rewitalizacji, gdyż ich delimitacja powinna nastąpić ze względu na funkcje określające ten obszar.

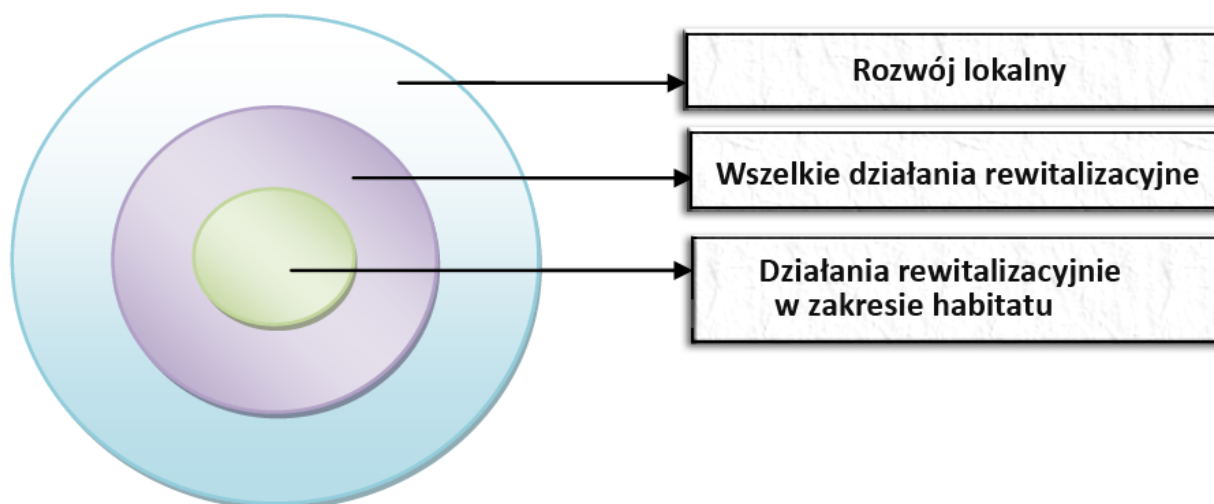
Zgodnie z zasadą dodawalności³, dotyczącą dofinansowywania projektów mieszkaniowych ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, na działalność rewitalizacyjną w zakresie mieszkalnictwa przeznaczają się nie więcej niż 3 % alokacji środków EFRR w ramach danego programu operacyjnego⁴. Zaś kwalifikowaność wydatków obejmuje:⁵

- Renowację/modernizację budynków mieszkalnych wielorodzinnych;
- Adaptację budynków stanowiących własność publiczną lub podmiotów realizujących swoje zadania w celach niezarobkowych.

Zadania rewitalizacyjne w zakresie mieszkalnictwa powinny stanowić część wyznaczonych zadań wymagających wsparcia w zakresie rewitalizacji całego, wyznaczonego obszaru.

Obszarem uzupełniającym działania rewitalizacyjne w mieszkalnictwie będą wszelkie dodatkowe działania rewitalizacyjne, realizowane na miejskich terenach powojaskowych i przemysłowych oraz w historycznych centrach miast (il.2). Całość powyższych działań powinna stanowić część celów strategicznych zawartych w poszczególnych dokumentach rozwojowych miast. (Rozwój Lokalny).

Ilustracja 2. Ulokowanie poszczególnych obszarów rewitalizacji, względem strategicznego rozwoju miasta.

3 Zasada dodawalności - Stymulowanie rozwoju lokalnego stanowi obowiązek Samorządu Terytorialnego.

4 Wytyczne w zakresie programowania działań dotyczących mieszkalnictwa. MRR/H/18(2)/08/08) z dnia 13 sierpnia 2008.

5 J.w.

Dodatkowo obszar rewitalizacyjny powinien być wyznaczany zgodnie z zasadami polityki regionalnej, w zakresie:

1. Zasad organizacyjnych:

- a. Zasad programowania - program kroczący, podlegający aktualizacji i uzupełnianiu;
- b. Zasad partnerstwa – projekty realizowane w obszarze kryzysowym w partnerstwie;
- c. Zasad kompatybilności – projekty uzupełniające się wzajemnie w trzech sferach: przestrzennej, ekonomicznej i społecznej, umożliwiające osiągnięcie efektu synergii;
- d. Zasad spójności - projekty spójne, umożliwiające osiągnięcie tzw. efektu skali.

2. Zasady finansowania polityki regionalnej:

- a. Koncentracji – maksymalizacja wydatków na wyznaczonym obszarze, w celu zwiększenia potencjalnych efektów działań rewitalizacyjnych;
- b. Dodawalności – potencjalni beneficjenci muszą wydatkować swoje środki jako część wymaganych nakładów. Środki publiczne stanowią ich uzupełnienie.

Podsumowując, można stwierdzić, iż zamieszkałe obszary przeznaczone do rewitalizacji, wyznaczane zostały porównawczą metodą wskaźnikową, w oparciu o kryteria art. 47 ust.1 Rozporządzenia 1828/2006. Obszary niezamieszkałe – przemysłowe i powojkowe, aby zostać zakwalifikowanymi do rewitalizacji wymagały jedynie zakwalifikowania wg definicji tych obszarów. Obszary rewitalizacyjne z funkcją mieszkaniową, został wyznaczane zgodnie z przyjętymi przez Ministerstwo „Wytycznymi w sprawie mieszkalnictwa”.

2. Aspekt urbanistyczny oraz środowisko przyrodnicze w procesie rewitalizacji

Kinga Czenczek

2.1. Miasto jako system przestrzenny

*„Miasto to więcej niż miejsce w przestrzeni, to dramat w czasie”
Partick Geddes⁶*

Przestrzenią miejską określamy fragment przestrzeni geograficznej, który odznacza się specyficzną fizjonomią, ustalonym statusem prawnym oraz stanowi określoną formę społecznej organizacji. W ramach przestrzeni danego miasta możemy wyodrębnić:

Ilustracja 3. Miasto jako system przestrzenny

Przestrzeń administracyjną

określoną granicami administracyjnymi miasta

Przestrzeń funkcjonalną

odnoszącą się do sfer produkcji, usług i konsumpcji

Przestrzeń fizyczną

definiowaną przez ukształtowanie terenu oraz infrastrukturę miejską

Przestrzeń społeczną

tworzona przez ludzi, grupy społeczne, instytucje

Przestrzeń kulturową

charakteryzującą się występowaniem wartości dziedzictwa kulturowego

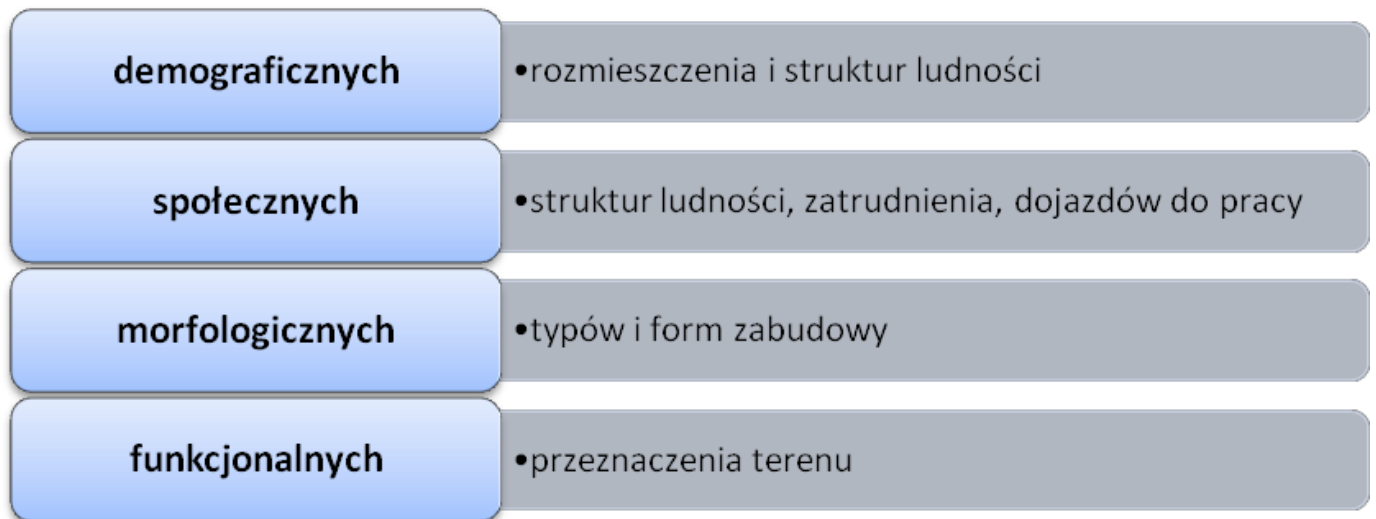
Źródło: materiały SP RMOF, SGH

Najczęściej stosowanym modelem, opisującym złożoną strukturę przestrzenną miasta, jest tzw.

⁶ w W. Ostrowski „Historia budowy miast”

układ strefowy. Zakłada on istnienie w regionie miejskim szeregu historycznie ukształtowanych stref, układających się w formie koncentrycznych pierścieni otaczających centrum miasta. Strefy funkcjonalno-przestrzenne miasta wyróżnia się na podstawie kryteriów:

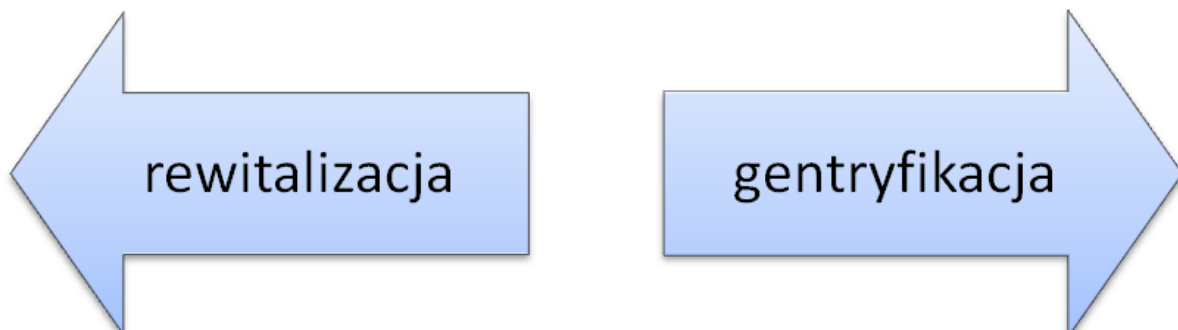
Ilustracja 4:

Źródło: materiały SP RMOF, SGH

Degradacja struktur miejskich jest zjawiskiem częstym o dość złożonym charakterze. Poza pogarszającym się stanem technicznym infrastruktury materialnej tkanki miasta, obejmuje także niekorzystne procesy o charakterze społeczno-gospodarczym oraz środowiskowym. Mianem obszaru zdegradowanego określamy obszar, na którym występuje zespół niepożądanych, destrukcyjnych procesów w sferze przestrzennej, społecznej i ekonomicznej. Zatem procesem odwrotnym do degradacji będzie proces odnowy miasta.

Ilustracja 5:

Jeśli rewitalizacją nazywiemy instytucjonalne dążenie do rozwiązania problemów fizycznej degradacji, a także społecznych i ekonomicznych symptomów kryzysu na dowolnym obszarze miasta, to poprzez gentryfikację rozumiemy proces rynkowej odnowy miast, „zarezerwowany jedynie dla obszarów zdegradowanych mających znaczny, identyfikowalny dla przyszłych mieszkańców i

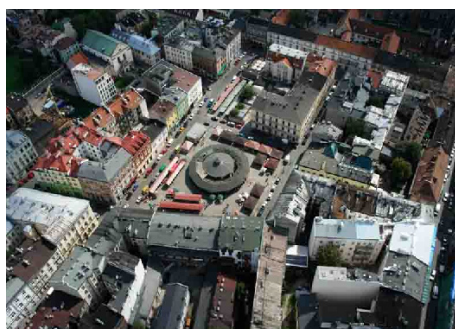

inwestorów, potencjał wynikający z lokalizacji i specyficznych walorów środowiska miejskiego (np. walory architektoniczne, przyrodnicze, dostęp do ośrodków kultury i sztuki lub rozrywki)⁷.

W przypadku procesu odnowy miasta, jakim jest gentryfikacja mamy do czynienia z wypieraniem ubogich mieszkańców danego obszaru kryzysowego przez gentryfikatorów, czyli osoby wykształcone i przede wszystkim zamożne. W przeciwieństwie do rewitalizacji, gentryfikacja nie rozwiązuje problemów społecznych, przenosząc je w inne obszary miasta.

Proces odnowy dzielnicy – krakowski Kazimierz

Modny dziś Kazimierz przez długie lata był dzielnicą mroczną, zaniedbaną i niebezpieczną. Do życia zaczął powracać w końcówce lat 90-tych. Impulsem dla był Festiwal Kultury Żydowskiej oraz pojawienie się pierwszych pubów na Kazimierzu - Singera i Alchemii. Początki kolonizacji Kazimierza przez „nowych” właścicieli lokali miały w sobie wiele romantyzmu charakterystycznego pionierom. Do tanich wówczas mieszkań wprowadzili się studenci, artyści, ludzie wolnych zawodów. Nowy styl życia wdarł się na Kazimierz gwałtownie budząc ogromne protesty dotychczasowych mieszkańców, którzy narzekali na to, że w ich okolicy robi się coraz głośniejsze, a także coraz droższe. Z czasem Kazimierz stał się najbardziej imprezową dzielnicą w Krakowie przyciągając zupełnie innych inwestorów, którzy stawiali na szybkie zyski. Na szczęście tamcze czasy minęły. Dzisiejszy Kazimierz znormalniał i dzięki inwestycjom w kamienice wypiękniał. Przez lata wyremontowano też żydowskie synagogi a Plac Nowy zachował swój małomiasteczkowy charakter⁸

7 A. Jadach-Sepioło, artykuł „Gentryfikacja w kontekście rewitalizacji” w Zborowski A. (red.), 2009, Demograficzne i społeczne uwarunkowania rewitalizacji miast w Polsce, IRM, Kraków

8 Źródła il.: <http://krakow.gazeta.pl>, <http://www.fotogenius.pl/>, <http://strukturapozioama.blox.pl>, <http://www.krakau.travel/guide-to-krakow/let-s-visit/kazimierz/action,get,id,16434,t,Nowy-Platz.html>

Rewitalizacja wrocławskiego Nadorza

Nadorze, będące dzielnicą przylegającą do centrum miasta, podobnie jak cały Wrocław charakteryzuje się architekturą poniemieckich kamennic. Od 2010 roku rozpoczęto proces rewitalizacji, składający się z 14 odrębnych projektów. Dwa budynki szkolne i liczne kamienice zostaną zmodernizowane, a nadodrzańskie podwórza wyremontowane. Park Staszica zostanie przebudowany, pojawią się też nowe skwery, zieleńce i alejki, a wszystko to z myślą o mieszkańcach dzielnicy. Ponadto w zaadaptowanych oficynach powstanie Nadodrzańskie Centrum Wsparcia⁹

2.2. Zrównoważony rozwój

Zrównoważony rozwój jest pojęciem, które na przestrzeni kilkudziesięciu lat ewoluowało do fundamentalnej zasady towarzyszącej obecnie niemal na każdym etapie oraz poziomie realizacji polityki przestrzennej.

Istnieje wiele dokumentów definiujących rozwój zrównoważony jak również mówiących o jego istotnym wpływie na życie a także działalność człowieka. Niemniej jednak kluczowe zawsze są trzy określenia: środowisko, społeczeństwo, gospodarka oraz konieczność zachowania między nimi równowagi.

Ilustracja 6.

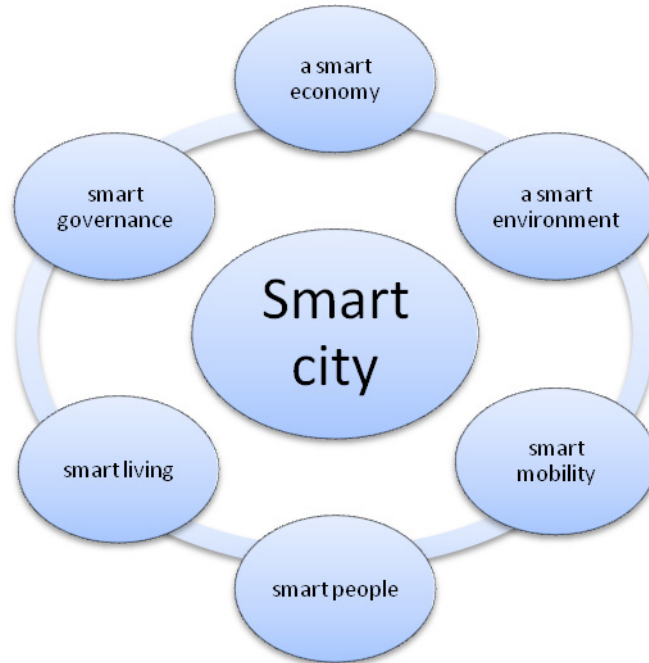

W najbardziej powszechnej formie rozwój zrównoważony zdefiniowano w Report of the World Commission on Environment and Development, Our Common Future (1987), jako „rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń do zaspokajania własnych potrzeb”.

W Strategii Lizbońskiej (2000) położono z kolei duży nacisk na rozwój, który powinien być osiągnięty poprzez kształtowanie konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki opartej na wiedzy. Tak narodziła się idea smart cities, która łączy zasady zrównoważonego rozwoju z budowaniem konkurencyjności miast, w ramach takich dziedzin jak:

Ilustracja.7.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Strategii Lizbońskiej

19

W dokumencie „Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego - w kierunku zrównoważonego rozwoju przestrzeni europejskiej” przyjęto:

Ilustracja 8.

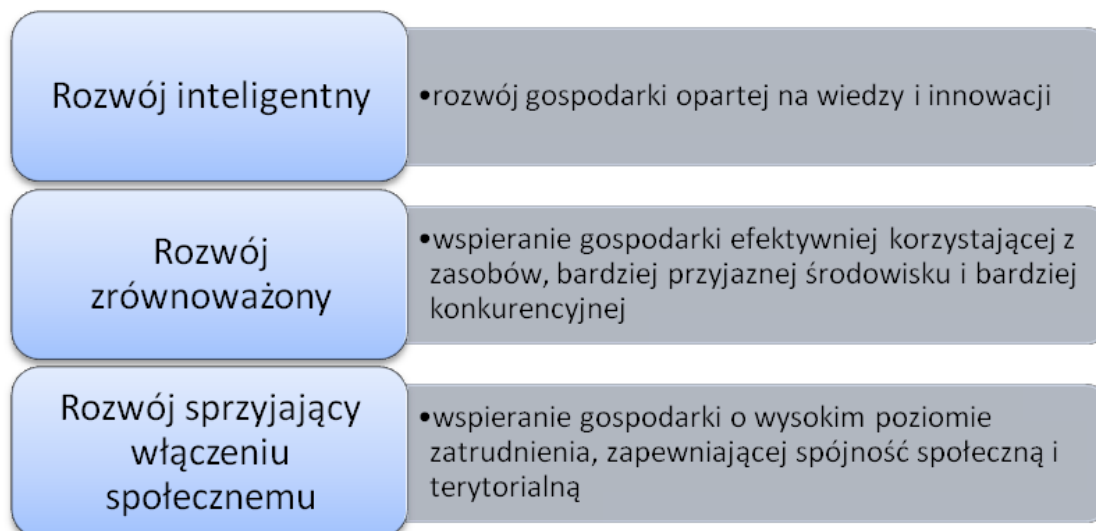

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego - w kierunku zrównoważonego rozwoju przestrzeni europejskiej”

Jednym z ostatnich dokumentów szeroko nawiązujących na kwestii rozwoju zrównoważonego jest EUROPA 2020, będąca strategią obejmującą trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

Ilustracja 9.

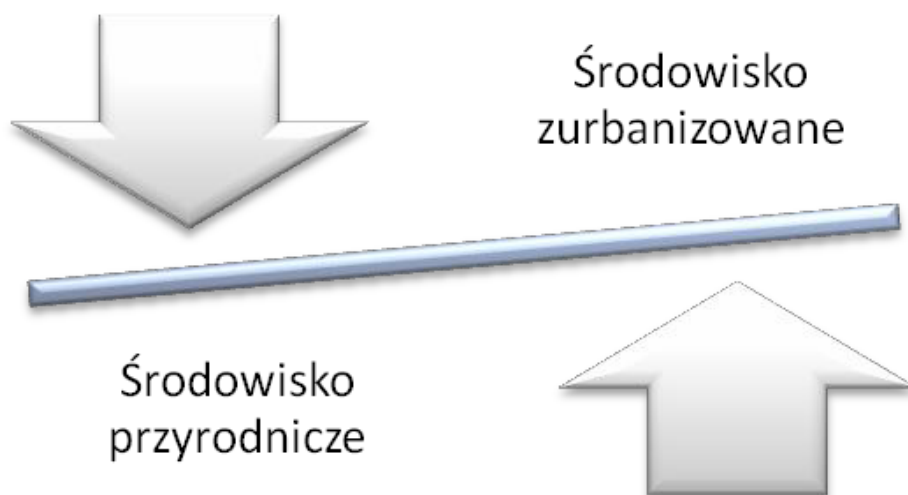

Źródło: opracowanie własne na podstawie EUROPA 2020

20 Obowiązująca w Polsce definicja rozwoju zrównoważonego została wprowadzona ustawą prawo ochrony środowiska, w której rozwój zrównoważony rozumiany jest jako rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. (Art.3)

W naszym przypadku jednak koncentrujemy się na zrównoważeniu rozwoju pomiędzy:

Ilustracja 10.

Bulwar Nadwarciański w Gorzowie Wielkopolskim.

Ideą założeń rewitalizacyjnych było nadanie nowych funkcji infrastrukturze technicznej bulwaru poprzez zagospodarowanie promenady, jako ogólnodostępnego miejsca wypoczynku i wydarzeń społecznych, w pełni dostosowanego także do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Rewitalizacja bulwaru stworzyła warunki dla potencjalnych przedsiębiorców na prowadzenie działalności usługowej z zakresu turystyki, gastronomii, handlu, jak również na polu działań z zakresu kultury, sztuki i sportów wodnych. Obecnie to bulwar stanowi centrum Miasta - miejsce spotkań Gorzowian i atrakcji turystycznych.¹⁰

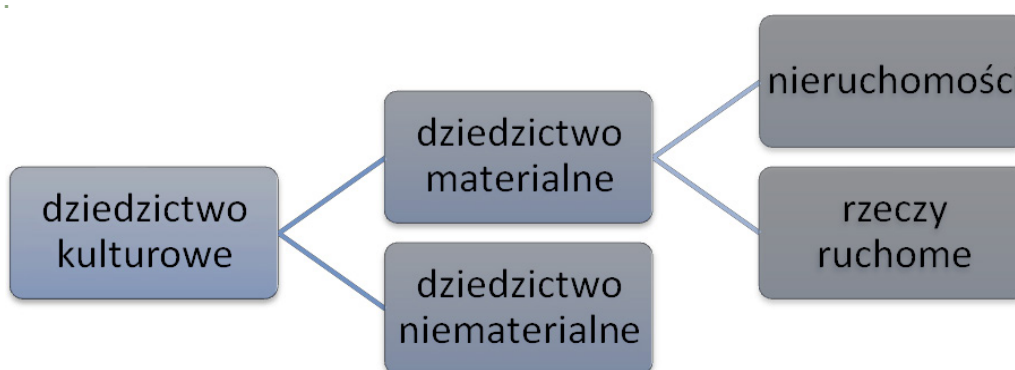

10 Źródło il.: <http://zielonagora.naszemiasto.pl/artukul/galeria/1137643,szlakiem-lubuskich-perel-w-ko-ronie-nadwarcianski-bulwar-w,id,t.html>, <http://www.gorzow.pl/przystan/gorzow-w-europie-strona-glowna/integracja-europejska/wybrane-projekty-przygotowane-przez-miasto/5663-rewitalizacja-bulwaru-nadwarcianskiego-wschodniego-w-gorzowie-wlcp->

2.3. Ochrona dziedzictwa kulturowego

Mówiąc o materialnym dziedzictwie kulturowym możemy mieć na myśli rzeczy ruchome jak również nieruchomości. Stosunkowo nowym pojęciem jest z kolei dziedzictwo niematerialne określane jako przekazywana ustnie z pokolenia na pokolenie wiedza, umiejętności oraz tradycja, będące źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Ilustracja 11.

W przepisach prawa polskiego nie istnieje definicja dziedzictwa kulturowego.¹¹ Możemy natomiast spotkać się z definicją zabytku, który określany jest jako nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ilustracja 12.

zabytki nieruchome	zabytki ruchome
<ul style="list-style-type: none">• krajobraz kulturowy• układy urbanistyczne• dzieła architektury i budownictwa• dzieła budownictwa obronnego• parki oraz miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne	<ul style="list-style-type: none">• dzieła sztuk plastycznych• dzieła sztuk plastycznych• rzemiosła artystycznego• numizmaty• pamiątki historyczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

11 Podstawowe regulacje prawne w Polsce w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte zostały w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z dnia 23 lipca 2003 r.

Charakter zabytku mają również obiekty zrekonstruowane, odtworzone na podstawie tradycji o ogromnym znaczeniu historycznym, często fundamentalne dla tożsamości narodowej lub lokalnej. Przykładem obiektu zrekonstruowanego dzięki wysiłkowi całego narodu jest rekonstrukcja warszawskiego Zamku Królewskiego po II wojnie światowej.

Zamek Królewski w Warszawie

Początki Zamku Królewskiego w Warszawie sięgają XIV w. Rozbudowywany w XVI i XVII w., za czasów Zygmunta III Wazy uzyskał kształt zamkniętego pięcioboku. Był rezydencją królewską, miejscem obrad sejmu, centrum administracyjnym i kulturalnym kraju.

We wrześniu 1939 r. Zamek został zbombardowany, a we wrześniu 1944 r. wysadzony przez wojska niemieckie. W latach 1945-1970 władze komunistyczne zwlekały z odbudową; decyzję podjęto dopiero w 1971 r. Fundusze na odbudowę do 1980 r. zawdzięczano wyłącznie ofiarności społecznej.¹²

Rekonstrukcje zabytków o znaczeniu lokalnym mają często nie mniejsze znaczenie dla społeczności lokalnej. Przykładem może być zrekonstruowana wieża ratuszowa w Świdnicy.

Wieża ratuszowa w Świdnicy

Pierwsza wieża ratuszowa została zbudowana w stylu gotyckim już w średniowieczu. Przez kolejne wieki ulegająca klęskom żywiołowym i wojnom, wielokrotnie odbudowywana wieża, w latach 60tych XVIII w. zyskała swój najbardziej rozpoznawalny kształt. Przez ponad 200 lat zdobiła świdnicki Rynek, aż do 5 stycznia 1967 r., kiedy w wyniku nieudolnie przeprowadzonej rozbiórki sąsiednich budynków runęła. Nowa wieża zwieńczona jest hełmem i iglicą z charakterystyczną kulą, w której 1 października 2011 r., świdniczanie umieścili pamiątki, przybliżące współczesną Świdnicę przyszłym pokoleniom, m.in. zeskanowane fotografie przedmiotów, historyczne dokumenty, monety a także zdjęcia świdniczan.¹³

Przygotowując materiały dydaktyczne najwięcej uwagi poświęciliśmy nie pojedynczym obiektom, ale zabytkowym układom urbanistycznym. Podstawowym walorem takiego podejścia jest możliwość przedstawienia instrumentów ochrony zabytków stosowanych na potrzeby rewitalizacji na przykładzie dzielnic odrębnych historycznie, a jednocześnie współistniejących w przestrzeni miejskiej. Często to właśnie zabytkowe układy urbanistyczne wymagają ochrony i rewitalizacji.

Formami ochrony zabytków w myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami są:

1. Wpis do rejestru zabytków

Twierdza Modlin

Jest przykładem pomnika architektury obronnej z początków XIXw. Tworzy ją wielokrotnie rozbudowywany zespół umocnień zawierający w sobie elementy fortyfikacji francuskiej, rosyjskiej i polskiej. Jest jedną z największych i najlepiej zachowanych twierdz w Polsce i w Europie, porównać ją można jedynie z Twierdzą Verdun o blisko 200 letniej historii.¹⁴

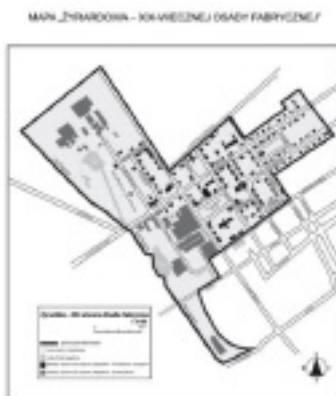

2. Uznanie za pomnik historii

Centrum Żyrardowa

Osada fabryczna w Żyrardowie jest niezwykle cennym świadectwem ponadstuletnich Iniar-skich tradycji. Ośrodek miejskich o zróżnicowanym podziale na strefy zagospodarowania, konsekwentnej urbanistyce oraz interesującej architekturze. O wyjątkowości założenia urbanistyczno-architektonicznego Żyrardowa stanowi przede wszystkim jego autentyczność. Zachowała się bowiem pierwotna kompozycja przestrzenna oraz większość zabudowy.¹⁵

15 Źródło ilustracji: internet

3. Utworzenie parku kulturowego

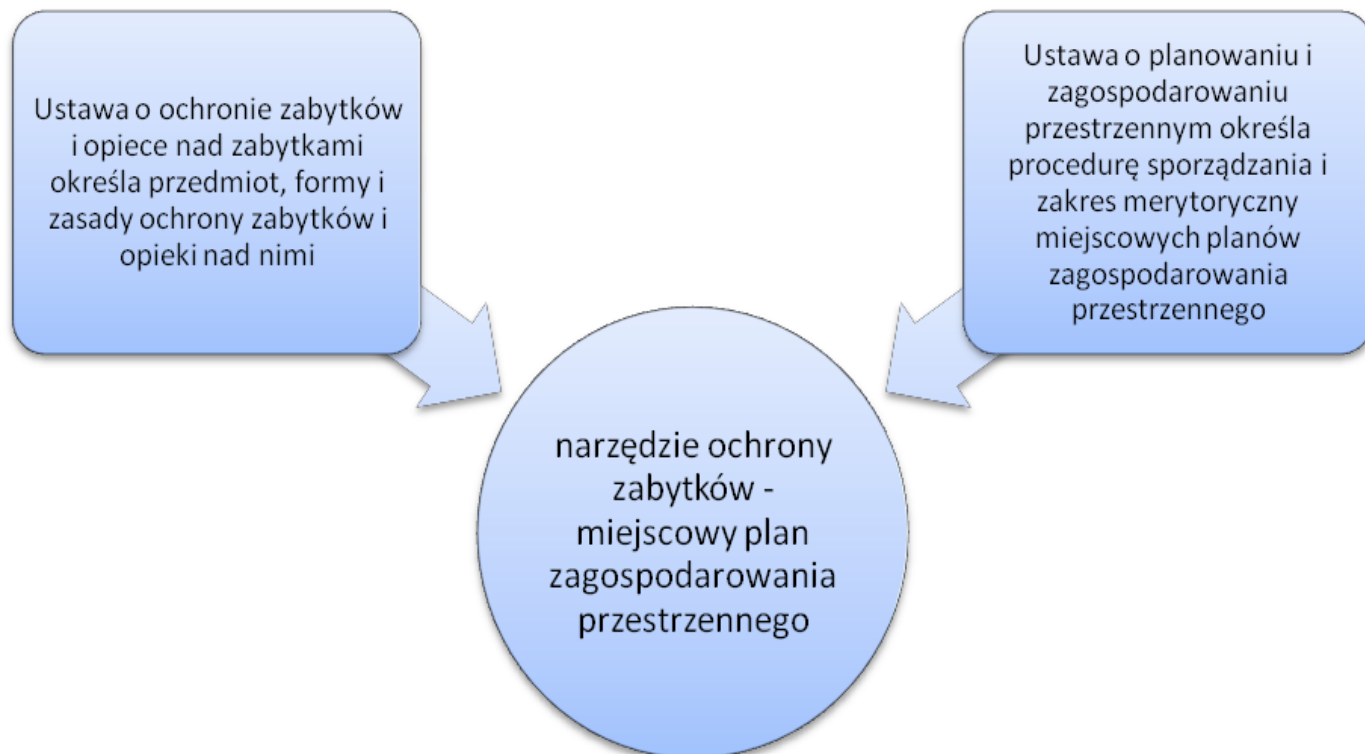
Stary Ogród w Radomiu

Jeden z pierwszych parków miejskich założony w 1820 r. na gruntach należących niegdyś do nieistniejącego już kościoła szpitalnego św. Ducha nad rzeką Mleczną. Do dziś pełni funkcję rekreacyjno-kulturową, będąc miejscem spacerów i zabaw.¹⁶

4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ilustracja 13.

Praktyka określająca miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego powinna zapewnić:

1. Zachowanie i eksponowanie zasobu i walorów dziedzictwa kulturowego,
2. Ochronę i przywracanie do stanu właściwego zasobów i walorów dziedzictwa kulturowego,
3. Kształtowanie harmonijnego, współczesnego krajobrazu kulturowego z uwzględnieniem warunków historycznych i regionalnych.

3. Prawno -instytucjonalne aspekty zarządzania rewitalizacją

dr Aleksandra Jadach-Sepiolo, Piotr Popik

3.1. Uwarunkowania prawne (dr Aleksandra Jadach–Sepiolo)

Przedstawiając prawny kontekst prowadzenia działań rewitalizacyjnych powinniśmy zdawać sobie sprawę, że nie będziemy mogli pokazać studentom/kursantom/słuchaczom pełnego spektrum zagadnień składających się na otoczenie prawne rewitalizacji miast. Celowo nie wymieniamy w tym miejscu wszystkich ustaw, a tym bardziej aktów wykonawczych i orzecznictwa, które składają się na pełne otoczenie. Skupiamy się na podstawowych filarach:

- prawnych podstawach procesu inwestycyjnego,
- organizacyjno-prawnych uwarunkowań realizacji zadań samorządu terytorialnego w przypadku rewitalizacji.

29

Analiza procesów rewitalizacyjnych daje podstawy do wyodrębnienia stałego aparatu pojęciowego wykształconego ze złożenia terminów zdefiniowanych w ustawach odzwierciedlających:

- przestrzenne,
- organizacyjne,
- finansowe podstawy prawne programowania i realizacji działań rewitalizacyjnych.

Ilustracja 14:

**Prawne otoczenie procesów
rewitalizacji miast w Polsce**

Niezależnie od podłoża problemów¹⁷, z którymi ma zmierzyć się program rewitalizacji, działania rewitalizacyjne muszą być prowadzone na precyzyjnie wyznaczonym obszarze. Przestrzenne zakotwiczenie (area-based approach) projektów rewitalizacyjnych wynika z Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Natomiast organizacyjne ramy programowania i realizacji działań rewitalizacyjnych wyznaczają przede wszystkim:

- Konstytucja RP (art. 166) oraz ustawa o samorządzie gminnym – pozwalając na przypisanie rewitalizacji do zadań publicznych realizowanych przez samorząd lokalny,
- prawo zamówień publicznych, określając tryb i zasady wydatkowania środków publicznych przeznaczonych na realizację tych zadań, oraz ustawy szczegółowo wyjaśniające dodatkowe tryby realizacji zadań publicznych (ustawa o partnerstwie publiczno-prywatnym, ustawa o koncesji na roboty budowlane i usługi).

Podstawowe ramy finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych ze środków publicznych zostały zdefiniowane w szeregu ustaw i aktów wykonawczych, w tym przede wszystkim w:

- ustawie o finansach publicznych, poprzez wyznaczenie reguł budżetowania środków publicznych oraz programowania długoterminowych inwestycji,
- ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, określającej zasady przyznawania wsparcia projektów ze środków unijnych, które stanowiły w latach 2004-2013 główne źródło finansowania projektów rewitalizacyjnych,
- rozporządzeniu ministra rozwoju regionalnego w sprawie udzielania pomocy na rewitalizację w ramach regionalnych programów operacyjnych, ponieważ w tym właśnie akcie prawnym zawarta została jedyna w polskim porządku prawnym definicja rewitalizacji na potrzeby oceny intensywności pomocy publicznej.

Wymienione powyżej akty prawne tworzą zręby otoczenia prawnego procesów rewitalizacyjnych w Polsce. Pokazujemy studentom/kursantom/słuchaczom te ramy w formie wykładów, ale nie tylko. Po wprowadzeniu kontekstu prawnego uwarunkowania prawne są obecne już w każdej dyskusji, w prawie każdym zadaniu do wykonania. Przede wszystkim są kanwą analizy rewitalizacyjnych projektów inwestycyjnych, ale nie brakuje ich w projektach społecznych, a tym bardziej w analizie możliwości aktywizacji gospodarczej obszarów zdegradowanych (np. kwestie pomocy publicznej czy wyłączeń).

Ćwiczenia zaczynamy od warsztatów. Przed studentami/kursantami/słuchaczami stawiamy opisany poniżej problem:

„Na podstawie wiedzy zdobytej podczas wykładu oraz na bazie doświadczenia zawodowego słuchacze studiów mają wskazać np. cel publiczny, który miasto zamierza zrealizować przy pomocy projektu rewitalizacyjnego oraz szczegółowych zadań, które będą musiały zostać podjęte przez gminę w celu realizacji celu głównego.

17 Techniczne, społeczne, gospodarcze, środowiskowe.

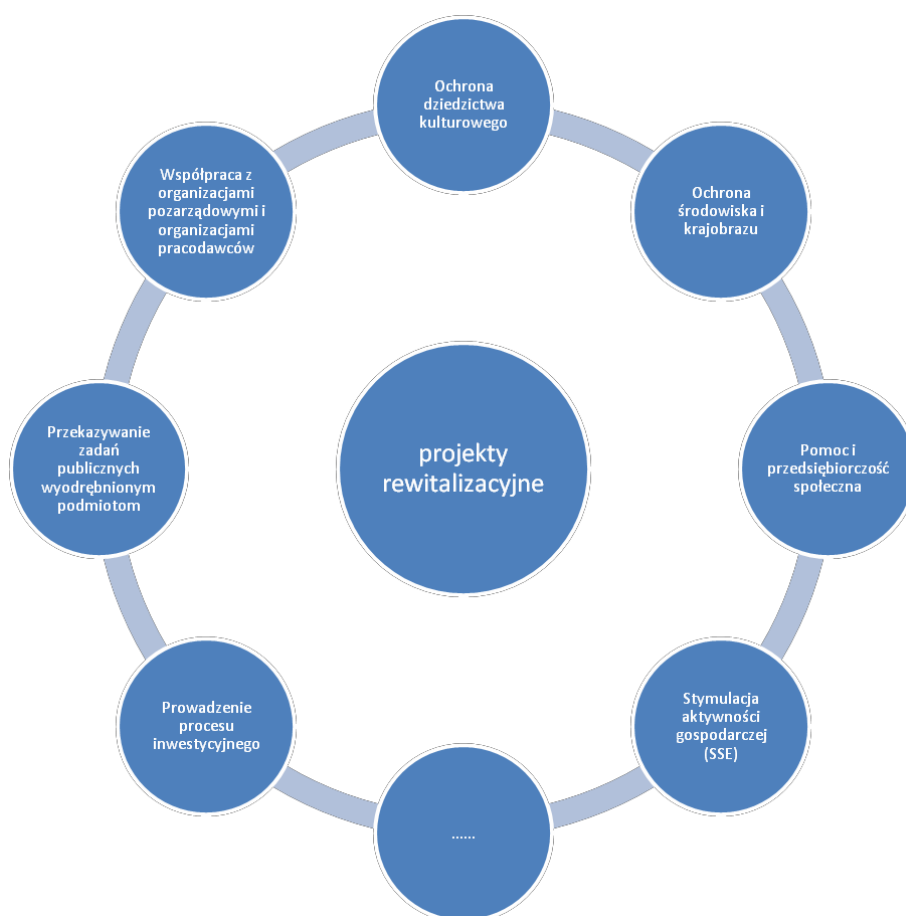
Uczestnicy warsztatu zostaną poproszeni o wskazanie możliwych ich zdaniem form realizacji zadań publicznych przez gminy, tj. w szczególności poprzez spółki kapitałowe ze 100 % udziałem Miasta. W trakcie dyskusji zostanie położony nacisk na zagadnienie formy powierzenia zadań publicznych spółkach z wyłącznym kapitałem publicznym tzw. podmiotom wewnętrznym (in-house).

Szczególny nacisk zostanie położony na możliwość uczestnictwa gminy w przedsięwzięciu (przede wszystkim w zakresie inwestycji mieszkaniowych (mieszkań komunalnych oraz socjalnych) oraz powiązania tych inwestycji z działaniami rewitalizacyjnymi przy obecnym stanie prawnym, także przy wykorzystaniu instrumentów partnerstwa publiczno – prywatnego.”¹⁸

To tylko jedno z ćwiczeń, które przybliżają do poznania prawnych uwarunkowań działań rewitalizacyjnych, a przecież stawia już szereg pytań bardzo szczegółowych. To pole do dyskusji z ekspertami, samodzielnych poszukiwań, ale przede wszystkim pracy zespołowej. Przekazujemy więc studentom/kursantom/słuchaczom jedno z fundamentalnych praw rewitalizacji:

Proces rewitalizacji jest na tyle złożony, że jego realizacja wymaga ciągłych dyskusji i pracy zespołowej, w które musi być zaangażowany prawnik. Zespół musi dążyć do rozwiązania zdefiniowanego problemu, korzystając z dostępnych instrumentów prawnych.

Ilustracja 15:

18 Źródło: M. Zabłocka, 2012, Podstawy prawne procesu inwestycyjnego, w tym organizacyjno-prawne uwarunkowania realizacji zadań samorządu terytorialnego w przypadku rewitalizacji, materiały szkoleniowe opracowane w projekcie „Rewitalizacja miast – organizacja i finansowanie”, SGH, Warszawa, s. 3.

Nie wszystkie zagadnienia omawiamy szczegółowo w czasie nauki, ale niektóre pojawiają się w czasie indywidualnych konsultacji lub na czatach na platformie e-learningowej. Staramy się także utrzymywać kontakt ze studentami/kursantami/słuchaczami, aby wypracowane przez nich rozwiązania wzbogacały repozytorium studiów przypadków dla kolejnych słuchaczy.

3.2. Instytucje uczestniczące w procesie rewitalizacji (Piotr Popik)

Rewitalizacja będąca działaniem interdyscyplinarnym implikuje zaangażowanie na różnych etapach szerokiego wachlarza uczestników instytucjonalnych. Umiejętność umieszczenia planowanych działań rewitalizacyjnych w odpowiednim kontekście instytucjonalnym może przesądzić o skuteczności realizacji zarówno całego procesu wyprowadzenia określonych obszarów ze stanu kryzysowego, jak i poszczególnych projektów realizowanych w jego ramach. Przesądza to o konieczności ujęcia w zakresie wiedzy przekazywanej studentom informacji o otoczeniu instytucjonalnym w rozumieniu nie tylko obszaru administracji, finansów i organizacji społecznych.

Instytucje administracji publicznej

Analizując kontekst ustrojowy, w którym ustawodawca umieścił zagadnienia związane z rewitalizacją musimy zwrócić uwagę na podstawowe rozróżnienie pomiędzy administracją rządową i samorządową. Na szczeblu centralnym warto zwrócić uwagę na kompetencje Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju odpowiadającego zarówno za obszar polityki miejskiej, jak i programowania wydatkowania funduszy strukturalnych na poziomie krajowym. W omawianym kontekście warto ująć również kompetencje administracji rządowej w terenie reprezentowanej przede wszystkim przez wojewodę, którego kompetencje obejmują między innymi nadzór nad urzędem wojewódzkiego konserwatora zabytków odpowiedzialnego za ewidencję i ochronę zabytków.

33

Drugim poziomem w architekturze ustrojowej Polski jest trójszczeblowa administracja samorządowa - gminna, powiatowa oraz wojewódzka. W kontekście rewitalizacji na pierwszy plan bezsprzecznie wysuwa się szczebel samorządu gminnego, na którym zgodnie z obowiązującym podziałem kompetencji w największym stopniu spoczywają obowiązki w zakresie planowania i realizacji procesów rewitalizacyjnych. Omawiając układ instytucjonalny na poziomie gminnym należy zwrócić uwagę na szeroką paletę podmiotów przyjmujących formy zarówno jednostek organizacyjnych, jak i spółek komunalnych zaangażowanych w realizację kompetencji podstawowego szczebla samorządu - sfery usług publicznych, zarządzania komunalnym zasobem mieszkaniowym oraz pomocy społecznej. Niekiedy możemy mieć do czynienia z podmiotami dedykowanymi do aktywności w obszarze rewitalizacji, jednak ze względu na brak stosownych zapisów ustawowych jest to rozwiązanie stosowane dość rzadko, a dodatkowo działalność takich podmiotów szybko przekształca się w działalność deweloperską. Wyposażenie studentów w obszerną wiedzę odnośnie układu prawnego instytucjonalnego podstawowego szczebla samorządu pozwoli na zrozumienie otoczenia, w którym tworzy się i realizuje znakomitą większość projektów rewitalizacyjnych.

Z punktu widzenia programowania i polityki rozwoju regionalnego warto szerszego omówienia są również kompetencje administracji samorządowej szczebla regionalnego. Biorąc pod uwagę fakt

zaliczania się działań i procesów rewitalizacyjnych do grupy narzędzi rozwoju regionalnego musimy wskazać rolę władz województwa, jako kreatora ram polityki regionalnej i jej finansowania, w dużej mierze determinujących kształt procesu rewitalizacji.

Instytucjonalny system finansowania

Prezentując podmioty finansujące działania i programy rewitalizacyjne możemy wskazać przede wszystkim banki i instytucje, które w ramach swojej działalności posiadają produkty finansowe dostarczające środki na realizację przedsięwzięć mieszczących się w kategorii działań rewitalizacyjnych. Dobrym przykładem może być tutaj Bank Ochrony Środowiska, który w ramach swojej działalności komercyjnej oferuje np. kredyt termomodernizacyjny i remontowy oraz kredyt proekologiczny. Ewentualna preferencyjność tego rodzaju finansowania związana jest ze wsparciem pochodzącym ze środków publicznych. Należy zaznaczyć studentów również z rolą Banku Gospodarstwa Krajowego jako banku państwowego, którego celem jest wspieranie rządowych programów społeczno-gospodarczych oraz programów samorządności lokalnej i rozwoju regionalnego, realizowanych z wykorzystaniem środków publicznych.

Drugą grupę stanowią instytucje będące pośrednikami w przekazywaniu funduszy skierowanych na finansowanie między innymi przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Najbardziej charakterystycznymi przedstawicielami tej grupy jest Europejski Bank Inwestycyjny oraz samorządowe agencje rozwoju na szczeblu lokalnym i regionalnym. Ich podstawowym zadaniem nie jest wyłącznie finansowanie przedsięwzięć rewitalizacyjnych rozumiane jako udostępnianie kapitału osobom trzecim, ale przede wszystkim inicjowanie rozwoju (w tym poprzez rewitalizację) oraz wsparcie służących temu projektów.

Trzeci sektor

Omawiając kontekst instytucjonalny działań rewitalizacyjnych trudno pominąć rosnące znaczenie organizacji społecznych oraz sektora ekonomii społecznej. Podmioty działające w tym obszarze stanowią naturalne środowisko instytucji wspierających i angażujących się w procesy rewitalizacyjne, zwłaszcza w wymiarze społecznym. Wśród podstawowych cech ekonomii społecznej znajdujemy integrację społeczną i rozwój wspólnot lokalnych, stanowiące jednocześnie immanentne elementy większości programów rewitalizacji. Natomiast prezentując ekonomiczny wymiar aktywności spółdzielni socjalnych warto wskazać, że przyczyniają się one do podniesienia trwałości realizowanych projektów przy jednoczesnej poprawie jakości życia zaangażowanych społeczności. Analizując szeroką paletę aktywności organizacji pozarządowych niezwykle istotnym kierunkiem, w kontekście działań rewitalizacyjnych, wydaje się zrzeszanie się członków lokalnych wspólnot z ramach organizacji odbudowujących poczucie wspólnoty mieszkańców danego miejsca. Jako przykłady możemy wskazać dwie warszawskie organizacje: Stowarzyszenie Mieszkańców Ulicy Smolnej oraz Stowarzyszenie Ulicy Szerokiej.

4. Społeczne i demograficzne uwarunkowania rewitalizacji

dr Dominika Brodowicz, Daniel Zynder

4.1. Jakość życia mieszkańców i konflikty społeczne w przestrzeni miejskiej (Daniel Zynder)

Główną przyczyną konieczności podejmowania działań rewitalizacyjnych na obszarach zdegradowanych jest kumulacja negatywnych zjawisk w sferze przestrzennej, społecznej i gospodarczej. W wyniku tej kumulacji zachwiane są prawa rynkowe do rynku nieruchomości oraz zatrudnienia na danym obszarze i w rezultacie sprzężeń zwrotnych nie ma możliwości, aby społeczność sama przeciwstawiła się kryzysowi. Właściwie przeprowadzona diagnoza zjawisk kryzysowych pozwala na wyodrębnienie w przestrzeni miejskiej obszarów, które wymagają rewitalizacji. W programie studiów poświęconych rewitalizacji nie może zabraknąć informacji o wskaźnikach stosowanych w ocenie społecznych zjawisk kryzysowych w miastach. Ze względów pragmatycznych najczęściej jako przykładowe traktowane są wskaźniki wyszczególnione w wytycznych dla regionalnych programów operacyjnych. Przykładem może być analiza sporządzona w „Lokalnym programie rewitalizacji Wałbrzycha na lata 2008-2015”:

35

Ilustracja 16. Ocena stanu obszaru typowanego do rewitalizacji pod względem skali społecznych zjawisk kryzysowych¹⁹

	poziom wyższy, obszar kwalifikuje się		poziom niższy, obszar kwalifikuje się
	poziom wyższy, obszar nie kwalifikuje się		poziom niższy, obszar nie kwalifikuje się
	poziom wyższy, bez znaczenia dla kwalifikowania		poziom niższy, bez znaczenia dla kwalifikowania

¹⁹ Source: Local Wałbrzych revitalization program for 2008-2015, Annex to Resolution No. XXXV/311/09 City Council dated. 12.02.2009 (as amended. Amended.)

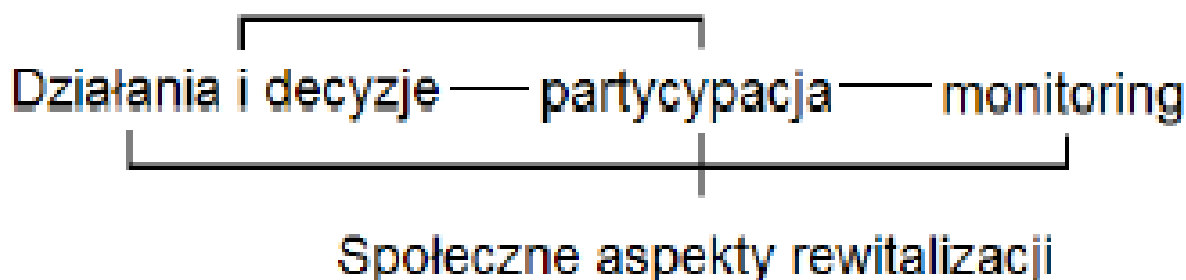
http://www.um.walbrzych.pl/rewitalizacja/lokalny_program_rewitalizacji_walbrzycha_2008-2015.pdf, s. 85.

Kryterium główne	W relacji do miasta	W relacji do województwa	Obszar do rewitalizacji	Obszar mieszkalnictwa
Ubóstwa i wykluczenia	↑	↑	TAK	TAK
Bezrobocia długotrwałego	↑	↑	TAK	TAK
Prowadzenia działalności gospodarczej	↑	↑	NIE	TAK
Przestępczości i wykroczeń	↑	↑	TAK	TAK
Niski poziom wartości zasobu mieszkaniow.	↑	↑	TAK	TAK
Kryterium pomocnicze (poziom)	W relacji do miasta	W relacji do województwa	Obszar do rewitalizacji	
Bezrobocia	↑	↑	TAK	
Bezrobocia według wykształcenia	↑	↑	TAK	
Bezrobocia według wieku niemobilnego	↑	↑	TAK	
Niepełnosprawności	↑	↓	TAK	
Przedsiębiorczości	↑	↓	NIE	

36

Społeczne i demograficzne czynniki odgrywają istotną rolę w procesie rewitalizacji, obok zjawisk kryzysowych składają się na nie liczne pozytywne interakcje społeczne i zachowania partycypacyjne, które winny zostać uwzględnione zarówno na etapie podejmowania decyzji jak również w toku działań rewitalizacyjnych.

Ilustracja 17. Model procesu rewitalizacji z uwzględnieniem aspektów społecznych.

Źródło: opracowanie własne

Informacją zwrotną dla decydentów o wartości dodanej projektów mających na celu poprawę jakości i poziomu życia jak również rozwiązanie problemów społecznych powinien być każdorazowo przeprowadzony monitoring. W związku z tym osoby prowadzące projekty rewitalizacyjne muszą umieć oceniać efekty, jakie przynoszą te programy oraz jakie czynniki należy uwzględniać przy ich ocenie. W najbliższej perspektywie w Polsce większy nacisk będzie kładziony na wzmocnienie społecznego filaru rewitalizacji kosztem infrastruktury. Dlatego analizy sytuacji społecznej powinny mieć większy udział w strategiach rewitalizacyjnych tym bardziej, iż do ich przeprowadzenia jest coraz więcej przykładów z lat 2011-2013, w których przeprowadzono pilotażowe wdrożenia do modelu rewitalizacji miast.

Projekt systemowy "Rewitalizacja Społeczna" – Działanie 1.17 PO KL

Projekt w fazie pilotażowej obejmował wdrożenie w ok. 20 gminach (wielkomiejskich, małych miastach i wiejskich) programu rewitalizacji społecznej adresowanego w szczególności do młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym. Mogły być w nim stosowane wszystkie metody indywidualnej i środowiskowej pracy socjalnej, instrumenty aktywnej integracji i animacji lokalnej. Można było też doposażyć lokalne inicjatywy w niezbędny sprzęt oraz dostosować pomieszczenia do potrzeb niepełnosprawnych oraz innych grup zagrożonych wykluczeniem. Podstawowym założeniem realizowanych pilotażowych programów rewitalizacji była konieczność ich wdrażania z wykorzystaniem formuły partnerstwa lokalnego obejmującego ośrodki pomocy społecznej, jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe i środowiska lokalne. Obecnie prowadzona jest ewaluacja efektów pilotażu, a wnioski do stworzenia modelowych rozwiązań w następnych latach.

Source: <http://www.crzl.gov.pl/projekty-mainmenu-5/projekty-systemowe/pomoc-sposieczna-mainmenu-64/projekt-117-mainmenu-66/19-rewitalizacja-sposieczna>

37

Podstawowym błędem w początkowym etapie działań czy też ich planowaniu jest nieumiejętność identyfikacji potencjalnych konfliktów społecznych jak również trendów demograficznych, które mogą wyniknąć na różnym etapie działań. Zjawiskiem, które obserwujemy w chwili obecnej w przestrzeni miast objętych kryzysem jest relatywne „kurczenie się” liczby ludności (głównie w strefie centralnej miast) jak również selektywne nawarstwienie problemów społecznych (w zdegradowanych przestrzeniach miejskich). Czynniki te z czasem mogą doprowadzić zgodnie z teorią „zamknięcia się na ścieżce” do zahamowania rozwoju, dlatego tak ważne jest prowadzenie rewitalizacji właśnie w tych obszarach bowiem sam proces może być „oknem sposobności” dla tych terenów.

Realnie rzecz ujmując najlepszym rozwiązaniem wyprzedzającym negatywne zjawiska i zamknięcie się danego obszaru na ścieżce deprywacji jest poznanie prognoz demograficznych w celu optymalizacji zasobów ludzkich jak również inwestowanie w nie dzięki programom społecznym podnoszącym poziom partycypacji społecznej.

Często programy rewitalizacji u podstaw zakładają pozytywny wpływ na jakość życia mieszkańców objętego programem obszaru. Niemniej jednak wraz z deprywacją pewnych obszarów w mieście jego potencjał demograficzny również jest obniżany. Dodatkowo proces ten może nabierać na sile w przypadku gdy negatywna struktura demograficzna pogłębiona jest zjawiskiem „drena-

zu mózgów”, który dotyczy selektywnej grupy osób młodych i wykształconych przez co struktura społeczno-demograficzna miasta zmienia się na niekorzyść. W przypadku pogorszenia struktury demograficznej obniża się również kapitał społeczny bowiem obszar zdegradowany nie jest już w stanie zatrzymać czy przyciągnąć jednostki kreatywne. Ważne w takim przypadku jest stworzenie odpowiednich ram i ustalenie priorytetów działań w nawiązaniu do mocnych stron obszaru rewitalizowanego np.: poprzez łączenie pustych mieszkań w jedno większe dzięki czemu podnosi się relatywnie poziom życia rodziny spełniającej kryteria ustalone w priorytetach (w tym przypadku wzrost liczby rodzin z dziećmi).

Z definicji rewitalizacja powinna rozwiązywać problemy społeczne, a korzystanie z jej efektów nie powinno być ograniczone do konkretnych grup społecznych. Z tego punktu widzenia zadaniem administracji publicznej powinno być animowanie i koordynowanie działań związanych z rozwojem kapitału społecznego jak również rozwiązywaniem konfliktów społecznych na obszarze poddanym odnowie. Widoczna coraz częściej konieczność interwencji publicznej w sferę społeczną na obszarach kryzysowych pomimo ostrej krytyki jest nadal koniecznością bowiem bez wsparcia i lepszego zrozumienia barier rozwojowych. Nie uda się rozwiązać konfliktów społecznych wynikających z podziału społeczeństwa tworzącego określony system społeczny, a tym samym podnieść poziom i jakość życia mieszkańców miast oraz rozwiązać problemy demograficzne.

Naturalnie może się zdarzyć, że działania rewitalizacyjne nie skutkują poprawą warunków życia mieszkańców ponieważ odnowa architektoniczna zabudowy w obszarze poddanym rewitalizacji przyciąga bogatszą ludność, a tym samym prowadzi do procesu gentryfikacji. W związku z tym przy realizacji projektów infrastrukturalnych na obszarach zamieszkałych mających charakter rewitalizacyjny konieczne jest wdrażanie działań społecznych aktywizujących i wzmacniających poziom partycypacji i przedsiębiorczości.

Nawiązując do postępującego w wielu miastach procesu gentryfikacji, który stoi w opozycji do pojęcia rewitalizacji oraz różni się grupą czynników charakteryzujących miasto, a w szczególności analizowanych czynników społecznych dotyczących struktury dochodów i konsumpcji ludności. Można wnioskować, że nawet w przypadku polepszenia sytuacji materialnej mieszkańców za stałych ich styl konsumpcji nie ulega zmianie bowiem występuje tzw. efekt rygla, który warunkuje stabilizację wydatków na tym samym poziomie. Z kolei w przypadku osób napływowych i wymiany struktury demograficznej oraz społecznej następuje zmiana stylów konsumpcji na danym obszarze. Kolejnymi elementami stojącymi w społecznym odbiorze obu procesów to w przypadku rewitalizacji zagrożenie wynikające z „kultury życia bez pracy”, które może być poważnym ograniczeniem w realizacji celów społecznych rewitalizacji ten sam czynnik nie ma wpływu na inicjowanie gentryfikacji. Niemniej jednak pewne elementy subkultur nawiązujące ideologią do „kultury życia bez pracy” mogą we wczesnym etapie gentryfikacji stanowić część wizerunku dzielnicy miasta co ma też wpływ na zmianę modelu rodziny i dość wyraźne przeniesienie momentu założenia rodziny oraz posiadania dzieci na lata późniejsze. Spowodowane to jest chęcią korzystania z pełnej oferty kulturowej i rozrywkowej miasta co oczywiście przekłada się w następnych latach na trendy demograficzne.

4.2. Konsultacje społeczne w projektach rewitalizacji przestrzeni miejskiej (dr Dominika Brodowicz)

Konsultacje społeczne to proces, który powinien odbywać się na zasadach dwukierunkowej komunikacji i współpracy, w którym uczestniczą podmioty publiczne lub prywatne oraz interesariusze, w tym klienci, współpracownicy, a także społeczność lokalna zainteresowana planowaną inwestycją, czy projektem jeszcze w fazie wstępnej²⁰. Może to dotyczyć na przykład nowych produktów lub usług, a w przypadku rewitalizacji miast zdegradowanych obszarów i obiektów. Idea udziału społeczeństwa w takim procesie poprzez konsultacje oparta jest na przekonaniu, że osoby, na które potencjalnie planowane działania mogą mieć wpływ mają prawo do udziału w procesie decyzyjnym i przedstawienia swoich opinii²¹. Według OECD²² konsultacje społeczne to jedno z kluczowych narzędzi umożliwiających rozwiązywanie problemów pomiędzy organami publicznymi lub inwestorami a społeczeństwem w zakresie:²³

- informowania i dzielenia się wiedzą;
- budowania konsensusu wokół dyskutowanej kwestii;
- wymiany opinii i ekspertyz oferowanych przez interesariuszy;
- zachęcania do większego zaangażowania i zainteresowania członków lokalnej społeczności;
- opracowania planów i strategii w oparciu o potrzeby i poglądy społeczeństwa;
- tworzenia porozumienia i zrozumienia wśród uczestników; oraz
- zapobiegania potencjalnym protestom lokalnej społeczności.

39

W celu osiągnięcia powyższych korzyści z przeprowadzenia procesu konsultacji społecznych wymagane jest:²⁴

1. Przywództwo - ważne jest, aby wyznaczyć osobę lub zespół z pozytywną reputacją w środowisku;
2. Jasność – celu i czasu oraz poszczególnych etapów często określanymi jako kamienie milowe projektu;

20 International Association for Public Participation. (2007), IAP2 Core Values, dokument dostępny na: <http://www.iap2.org/>

21 Creighton & Creighton, Inc. (2008), What is Public Participation?, dokument dostępny na <http://www.creightonandcreighton.com>

22 OECD (2005), Evaluating Public Participation in Policy Making, OECD Publishing.

23 World Bank (1999), Public Consultation in the EA Process: A Strategic Approach, Washington, D.C. G. Frewer, L. J. Rowe (2000), „Public Participation Methods: A Framework for Evaluation, Science, Technology & Human Values”, Winter 2000 25: 3-29.

24 Ibidem

3. Komunikacja - udostępnianie informacji i wymiana opinii między uczestnikami.

W przypadku konsultacji w procesach rewitalizacji zaangażowanie społeczności jest niezwykle ważnym aspektem. Opinie i uwagi osób związanych i żyjących na danym obszarze mogą znacząco przyczynić się do rozwoju obszarów miejskich. Ma to miejsce na przykład w krajach takich jak Wielka Brytania czy Kanada i coraz częściej w Europie kontynentalnej, ściśle w Unii Europejskiej (UE), z uwagi na kulturę dialogu społecznego oraz dyrektywy unijne i przepisy prawne.²⁵ Także międzynarodowe deklaracje podpisane przez kraj członkowski Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) tworzą swego rodzaju presję na prowadzenie konsultacji społecznych. Jednym z pierwszych porozumień podjętych na forum międzynarodowym dotyczącym konsultacji była deklaracja Sztokholmska z 1972 roku²⁶, a następnie Deklaracja z Rio w sprawie środowiska i rozwoju z 1992 roku²⁷, oraz Konwencja o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Sprawiedliwości w Sprawach Dotyczących Środowiska z 1998 podpisaną podczas IV Paneuropejskiej Konferencji Ministrów Ochrony Środowiska²⁸.

- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;
- Na poziomie samorządu terytorialnego podstawą prawną dla przeprowadzania konsultacji społecznych są przede wszystkim ustawy o:
 - a) samorządzie gminnym z 8 marca 1990 roku,
 - b) samorządzie powiatowym z 5 czerwca 1998 roku,
 - c) samorządzie wojewódzkim z 5 czerwca 1998 roku.

Modelowo proces konsultacji powinien być oparty na interakcji pomiędzy zaangażowanymi, a w praktyce istnieją trzy formy komunikacji, które są połączeniem metod pasywnych i aktywnych osób. Pierwsza z nich, informowanie jest procesem jednokierunkowym i pasywnym w celu przekazania danych o planowanym projekcie potencjalnym interesariuszom. Jest ona często używana w początkowej fazie przedsięwzięcia. Druga forma to konsultacje, które powinny być prowadzone przy użyciu aktywnych metod komunikacji i dialogu. Zazwyczaj obejmują interakcję i wymianę opinii pomiędzy stronami zainteresowanymi danym przedsięwzięciem. Trzecia forma określana jako uczestnictwo jest również aktywnym narzędziem prowadzenia konsultacji poprzez faktyczne zaangażowanie zainteresowanych stron w tworzenie polityki, wpływanie na decyzje w celu zwiększenia poczucia współdecydowania i zwiększenia wsparcia dla omawianych zagadnień wśród pomysłodawców.

25 Na przykład Dyrektywa 2003/35/EC oraz Dyrektywa 2001/42/EC.

26 <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503>

27 <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163>

28 <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>

Rysunek18. Przepływ informacji i wybrane metody²⁹

Przykłady konsultacji społecznych w Polsce

Istnieją liczne przykłady udziału społeczeństwa w projektach rewitalizacji i planowania rozwoju miast w Polsce, w których zostały zastosowane aktywne metody konsultacji poprawiające przepływ informacji pomiędzy inwestorem publicznym/prywatnym i zainteresowanymi stronami. Na potrzeby niniejszego opracowania zostaną omówione dwa przypadki - Rotunda 2013 i Creative Cities.

41

Wybrane pomysły na przebudowę Rotundy:

- ==> Miejsce spotkań;
- ==> Miejsce do odpoczynku;
- ==> Punkt informacji multimedialnej o imprezach kulturalnych;
- ==> Galeria otwarta dla młodych artystów;
- ==> Eksperymentalne centrum edukacji.

Źródło: http://rotunda2013.pl/wp-content/uploads/2013/06/rotunda2013_raport_en.pdf

²⁹ Źródło: opracowanie własne na bazie: K. Iwińska (2010), „Konsultacje społeczne w demokracji środowiskowej”, „Zielona Akademia” – Studium podyplomowe „Ekologia - etyka - technika”, Collegium Civitas, Klub Myśli Społecznej Inicjatywy, and D. Matejczuk (red)., (2011), „Raport końcowy z badania efektywności mechanizmów konsultacji społecznych”, zatwierdzone przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej w ramach European Funds Human Capital Programme 2007-2013.

Pierwszy z nich, Rotunda 2013 projekt odnosi się do niedawno zakończonych konsultacji w sprawie rewitalizacji budynku należącego do PKO Banku Polskiego w centrum Warszawy¹⁷. Jego celem było zaangażowanie społeczeństwa w dyskusję na temat potrzeb, wizji i pomysłów na przebudowę obiektu, jako nie tylko przestrzeni dla usług finansowych największego polskiego banku, ale również jako obiektu kulturalnego i wypoczynku położonego w samym sercu miasta. Właściciel, PKO BP zdecydował się na współpracę z Pracownią Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” w zakresie zarządzania i monitorowania procesu.

Wśród aktywnych metod zastosowanych w procesie były panele dyskusyjne z udziałem ekspertów, badania on-line, warsztaty i wywiady on-line. W efekcie ponad 10 000 osób wzięło udział w konsultacjach i powstał ‘bank pomysłów’, który zawiera dziesiątki informacji o propozycjach zagospodarowania i oczekiwanych funkcjach Rotundy. Liczba uczestników i poziom ruchu zarejestrowanego na stronie internetowej projektu dowodzi, że rewitalizacji Rotundy i obszaru wokół niej jest ważne nie tylko dla właściciela tej nieruchomości, ale z wielu historycznych powodów i z uwagi na jej centralne położenie w mieście także dla Warszawiaków i osób odwiedzających miasto.

Drugim przykładem jest projekt Creative Cities zainicjowany przez British Council w 2008 r. i prowadzony w 15 krajach na terenie Europy, w tym w Polsce³⁰. Jego celem było zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnej w tworzenie strategii i planów rozwoju miasta, współpracy z biznesem i wzmocnienia dialogu z władzami lokalnymi i organizacjami pozarządowymi. Dwoma głównymi narzędziami wykorzystanymi w projekcie Creative Cities były media elektroniczne i Future City Game.³¹ W pierwszym przypadku były to dedykowane strony internetowe i profile w mediach społecznościowych, takich jak Facebook, Twitter i Linked In, służące jako platforma do wymiany i zbierania pomysłów oraz umożliwienie kontaktów między uczestnikami projektu i innymi grupami interesów.

Drugim narzędziem wykorzystywanym w projekcie Creative Cities był Future City Game, czyli gra miejska składająca się z dwudniowych warsztatów dla grup maksymalnie 25 uczestników reprezentujących różne środowiska i dyscypliny w celu omówienia innowacyjnych pomysłów dla osiągnięcia dla poprawy szeroko rozumianej jakości życia w określonym mieście lub jego dzielnicy. To narzędzie jest silnie związane z dziedziną Futures Studies, która oparta jest na planowaniu długoterminowym i wykorzystuje kreatywne metody współpracy i dzielenia się informacjami, w tym warsztaty Futures.³² Mogą trwać one od pół dnia do nawet trzy dni, w zależności od badanego problemu, budżetu i dostępności uczestników. Jednym z fundamentalnych założeń takich warsztatów

30 Koncepcja Creative cities (Miast kreatywnych) została rozwinięta m.in. przez Charles Landry (“The Creative City: a toolkit for urban innovators” 2000) and Richard Florida (“Cities and the Creative Class” 2005).

31 <http://creativitycities.britishcouncil.org/about-creative-cities>

32 Godet, M. (2001), Creating Futures: Scenario Planning as a strategic management tool, Economica, London.

jest otwarta wymiana koncepcji i nie ocenianie pomysłów innych, a dyskusja i próba zrozumienia stanowisk ekspertów i wszystkich zainteresowanych daną kwestią.³³

Przykłady Future City Games w Polsce:

- ⇒ Samborska Dziś i Jutro – scenariusze dla najkrótszej ulicy w Warszawie
- ⇒ Kreatywne Włochy – pomysły na zaangażowanie lokalnej społeczności/ Warszawa
- ⇒ Przyszłość ulicy Piotrkowskiej/ Łódź
- ⇒ Przyszłość Parku Miejskiego/ Malbork
- ⇒ Przemysł Kreatywny i Kultura/ Wrocław

Source:<http://creativecities.britishcouncil.org/about-creative-cities>

33 The Futures Academy (2008), “Twice the Size? Imagineering the Future of Irish Gateways”, dokument dostępny na <http://www.thefuturesacademy.ie/node/63>.

34 The Futures Academy (2008), “Twice the Size? Imagineering the Future of Irish Gateways”, Available on-line: <http://www.thefuturesacademy.ie/node/63>.

5. Ekonomiczne aspekty procesu rewitalizacji

dr Aleksandra Jadach – Sepiolo, Piotr Popik

5.1. Budżetowe i pozabudżetowe mechanizmy pobudzania aktywności ekonomicznej i inwestycyjnej (dr Aleksandra Jadach – Sepiolo)

Z założenia działania rewitalizacyjne władzy lokalnej powinny stanowić jedynie wstęp do wydobycia obszaru zdegradowanego z kryzysu. Odpowiednio zaprogramowane inwestycje infrastrukturalne gminy poprzez efekty katalityczne powinny zapoczątkować działania podmiotów niepublicznych:

- w sferze społecznej – organizacji pozarządowych i społeczności lokalnej,
- w sferze gospodarczej natomiast – przedsiębiorców i instytucji otoczenia biznesu.

Z analizy wynika, że kluczowe w programie nauczania zawodowego w zakresie rewitalizacji jest przedstawienie, w jaki sposób gmina może stymulować różnorodne działania rewitalizacyjne oraz w jaki sposób powinna prowadzić działania koncepcyjne i planistyczne, aby następujące w kolejnych fazach procesu rewitalizacji działania inwestycyjne spowodowały jak największe efekty katalityczne i przyczyniły się do harmonijnego rozwoju miasta. Dodatkowo adepci rewitalizacji powinni być świadomi, że w kolejnych etapach zaangażowanie władzy lokalnej stopniowo maleje na rzecz podmiotów prywatnych i społecznych.

Niezależnie od kraju i regionu, w którym prowadzone są działania rewitalizacyjne, osoba je koordynująca powinna znać przykłady instrumentów finansowych służących do pobudzania działań rewitalizacyjnych (kształtowanie podatków i opłat lokalnych, ulgi, zachęty) oraz przykłady zastosowania narzędzi pozafinansowych (np. współpraca z inwestorami, dobra informacja o terenach inwestycyjnych itp.) Przedstawiając w procesie dydaktycznym katalog dostępnych narzędzi i instrumentów budżetowych i pozabudżetowych, dajemy słuchaczom do ręki pęk kluczy, z których tylko niektóre będą do zastosowania. Nie ma i nie będzie uniwersalnego wytrychu – zawsze należy

poświęcić dużo czasu i uwagi już po zakończeniu nauki, w ciągłym dialogu ze społecznością lokalną na wypracowanie własnego zestawu kluczy.

Ilustracja 19:

Gmina może stymulować działania innych podmiotów poprzez mechanizmy:

- budżetowe – uruchamiane z wykorzystaniem środków pochodzących z budżetu gminy,
- pozabudżetowe – regulacyjne, a nie finansowe.

Ponieważ instrumenty budżetowe i pozabudżetowe powinny z założenia uzupełniać się, analiza funkcji gminy jako podmiotu prowadzącego politykę rewitalizacyjną opiera się na zestawieniu głównych obszarów działalności gminy, będącej jednocześnie:

- planistą i animatorem przyszłych procesów gospodarczych, a w konsekwencji kreatorem warunków dla obecnego i przyszłego uzyskiwania dochodów przez przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe na danym terenie,
- podmiotem świadczącym usługi publiczne,
- właścicielem i podmiotem gospodarującym majątkiem publicznym,
- prawodawcą poprzez uprawnienia w zakresie kształtowania ładu przestrzennego oraz władztwa podatkowego,
- inwestorem, podejmującym decyzje o przedsięwzięciach rozwojowych.³⁵

Mechanizmy budżetowe wiążą się najczęściej z finansowaniem projektów i działań. Nie mniejsze znaczenie mają także instrumenty, których zastosowanie oddziałuje na wpływy do budżetu, tj. podatki i opłaty lokalne, ulgi, zachęty itp. Jedną z głównych zachęt do podejmowania działań remontowych są obniżenia bądź zwolnienia z podatku od nieruchomości.

³⁵ Kogut-Jaworska M., Instrumenty interwencjonizmu lokalnego w stymulowaniu rozwoju gospodarczego, CeDeWu, Warszawa 2008, s. 45.

„W prawie polskim zwolnienia z podatku od nieruchomości mogą być automatyczne, kiedy wynikają z odrębnych ustaw, np. nieruchomości zajmowane na cele kościołów i związków wyznaniowych, znajdujące się na terenie stref inwestycyjnych oraz nabywanych pod budowę dróg publicznych (art. 1b Ustawy o podatkach i opłatach lokalnych). Kolejne zwolnienia wynikają z art. 7 ust. 1 i 2 tej samej ustawy i obejmują nieruchomości zajęte pod infrastrukturę kolejową, stowarzyszenia oświatowe i sportowe z wyjątkiem wykorzystywanych na cele gospodarcze, grunty i budynki wpisane do rejestru zabytków, uczelnie, publiczne i niepubliczne jednostki oświatowe oraz nieruchomości Polskiego Związku Działkowców.”

W gestii gminy jako prawodawcy leży ustanowienie szczegółowych zwolnień, na podstawie art. 7 ust. 3 Ustawy o podatkach i opłatach lokalnych. Gmina może wprowadzić dowolne zwolnienie pod warunkiem, że jest ono określone przedmiotowo, np.:

„Uchwała nr 516/XXXVIII/2009 Rady Miasta Rybnika z dnia 18 marca 2009r. w sprawie zwolnienia od podatku od nieruchomości budynków wybudowanych przed 1945r., położonych wzdłuż pierzei ulicznej znajdujących się na terenie historycznego układu miejskiego Miasta Rybnika, w których dokonano remontu fasady. Warunki uzyskania zwolnienia od podatku:

1. Zwolnienie od podatku od nieruchomości zabudowanych lub ich części, położonych na terenie historycznego układu miejskiego.
2. Zwolnienie od podatku od nieruchomości budynków wzniesionych przed 1945r. Zwolnienie przysługuje do wysokości poniesionych przez podatnika kosztów, nie dłuższej niż przez okres 10 lat.”³⁶

„Na podstawie uchwały Nr XX/265/07 Rady Miejskiej w Pabianicach z dnia 19 grudnia 2007 r. w sprawie zwolnienia z podatku od nieruchomości gruntów, budynków, budowli położonych na terenie objętych Programem Rewitalizacji miasta Pabianic zwalnia się z podatku od nieruchomości w latach 2008 – 2010 budynki, budowle, grunty znajdujące się na terenie rewitalizowanym miasta Pabianic przy ulicach: Warszawskiej (do nr 47), Zamkowej, Stary Rynek oraz nieruchomości przylegające do linii rozgraniczających wyżej wymienionych ulic.”³⁷

36 Źródło: Prezentacja: „Rewitalizacja przestrzeni publicznych Rybnika”, A. Warchalska, 2011, Materiały do wizyty studyjnej w Rybniku, Warszawa - Kraków

37 Źródło: <http://www.um.pabianice.pl/informator-miejski/plany-i-strategie/zintegrowany-lokalny-program-rewitalizacji-miasta/zwolnienie-z-podatku-od-nieruchomosci-na-terenie>.

Mechanizmy pozabudżetowe powinny zostać uruchomione w mieście wraz z początkiem planowania procesu rewitalizacji poprzez:

- decyzje administracyjne o sposobie użytkowania terenów i nieruchomości,
- nakazy i zakazy wynikające z postanowień planów zagospodarowania przestrzennego.

W procesie dydaktycznym przedstawiamy dobre praktyki w tym zakresie. Z instrumentami władztwa podatkowego i planistycznego współgrają działania wspierające otoczenie biznesu na obszarach rewitalizowanych, np.:

- doradztwo i obsługa informacyjna przedsiębiorstw,
- współpraca z inwestorami,
- bezpośrednia i pośrednia promocja gminy jako przyjaznej inwestorom,
- uelastycznienie procedur wewnętrznych i sprawność obsługi procesu inwestycyjnego.

Jak pokazują wyniki badań prowadzone na potrzeby opracowania Karty lipskiej w miastach Unii Europejskiej³⁸, mechanizmy budżetowe dominują, a zarówno strategie ekonomicznego ożywiania obszarów kryzysowych, jak i strategie aktywizacji społecznej nie są przeważnie traktowane jako autonomiczne strategie, lecz są wplatanie do programów rewitalizacji i uzupełniają je. Na przykładach miast krajów zachodnich i polskich przedstawiamy najczęściej stosowane działania:

- tworzenie lokalnych centrów pośrednictwa pracy;
- poprawa infrastruktury komunikacyjnej i dostępu do internetu;
- wspieranie kontaktów gospodarczych i kulturalnych dzielnic z innymi obszarami miasta (i regionu);
- tworzenie oferty edukacyjnej i szkoleniowej dla młodzieży;
- wspieranie małej i średniej przedsiębiorczości;
- budowa nowych centrów handlowych;
- poprawa dostępności i jakości transportu publicznego;
- wspieranie tworzenia nowych miejsc pracy.

³⁸ Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung/ Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung (BMVBS/BBR), 2007, Städtebauliche Aufwertungsstrategien in benachteiligten Stadtquartieren, BBR-Online- Publikationen, nr 5, s. 30-31.

Przykład – Spółdzielnia Usługowo-Handlowo-Produkcyjna w Buczynie³⁹

W 2004 roku aż 54 % wszystkich bezrobotnych w gminie Buczyna nie przekroczyło 34. roku życia. Problemem było niskie wykształcenie – większość ukończyła co najwyżej szkołę zawodową. Kilkaśet osób musiało korzystać z różnego rodzaju zasiłków z pomocy społecznej. W 2004 r. powstało CISPOL (Centrum Integracji Społecznej) jako gospodarstwo pomocnicze Urzędu Miejskiego w Buczynie, ale potrzebny był dalszy etap aktywizacji zawodowej, dlatego zachęcano najbardziej aktywnych kursantów CISPOLu, aby założyli spółdzielnię socjalną. W 2005 r. udało im się uzyskać z pomocą burmistrza poręczenie Rady Miasta dla wszystkich członków grupy założycielskiej Spółdzielni Usługowo-Handlowo-Produkcyjnej w Buczynie, aby mogli uzyskać dofinansowanie z Funduszu Pracy w Kluczborku (dotacja wyniosła 115.000 zł i została przeznaczona na maszyny, sprzęt do prac remontowo-budowlanych) oraz grant (15.000 zł) z Regionalnego Funduszu Ekonomii Społecznej.

Spółdzielnia szybko okazała się aktywnym i cenionym wykonawcą na lokalnym rynku, a w 2007 r., współdziałając z miastem przystąpiła do projektu „Miejsca pracy wokół grodu”. W projekcie założono, że - przy okazji realizacji dla miasta obiektu, w którym będą odbywać się dwa razy w roku jarmarki średniowieczne – uda się przygotować do nowego zawodu kolejne osoby bezrobotne i odchodzące z rolnictwa. Obiekt był na tyle duży (hotel, karczma, zbrojownia, kuźnia wzorowana na średniowieczną oraz widowia i galeria na 600 osób), że można było przewidzieć dużo miejsc pracy i stanowisk szkoleniowych.⁴⁰

39 Źródło: Spółdzielnia godnego życia, Atlas dobrych praktyk ekonomii społecznej, FISE, Warszawa 2009, http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/Atlas_dobrych_praktyk/atlas_dobrych_praktyk_nowe/3Atlas_Dobrych_Praktyk_Buczyna_ver052009.pdf], s. 3.

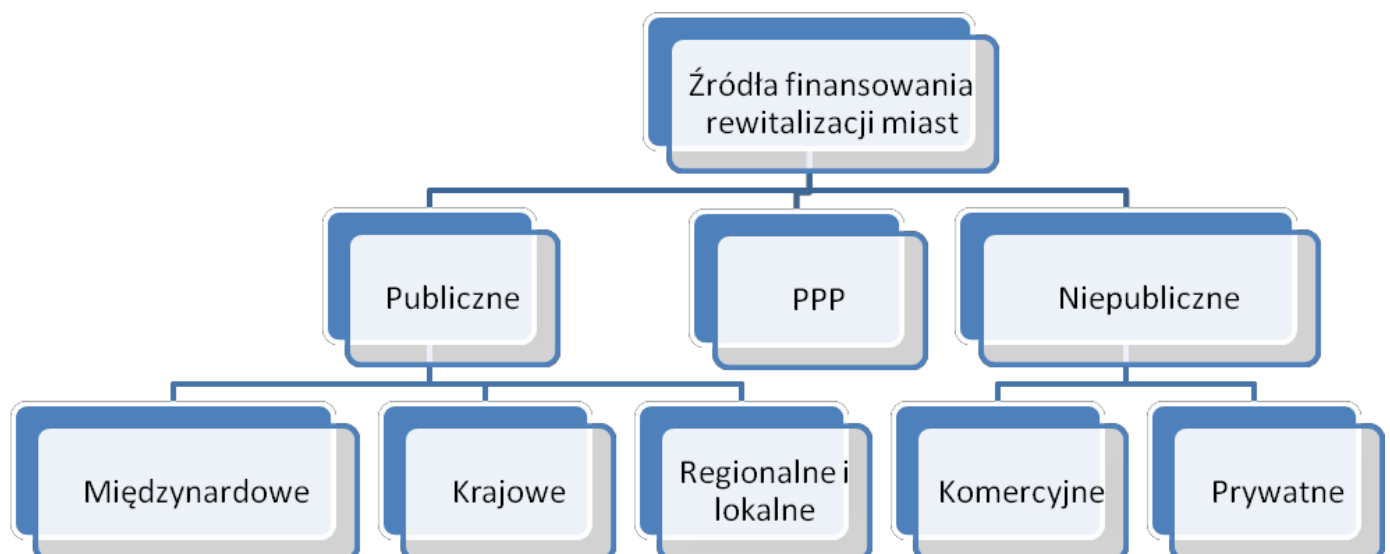
40 Źródło ilustracji: internet

5.2. Źródła finansowania rewitalizacji miast (dr Aleksandra Jadach – Sepiolo)

Rewitalizacja miast, jako kompleksowy i wieloletni proces, angażuje środki z wielu źródeł. Wielość źródeł powoduje również naturalne skomplikowanie procedur oceny osiąganych rezultatów, zysków (społecznych i ekonomicznych), trwałości i zasadności projektów. Zadaniem gmin jest zainicjowanie procesu rewitalizacji, a nie przejęcia ciężaru jej finansowania. Środki publiczne powinny być angażowane punktowo i pobudzać inwestycje podmiotów prywatnych.

Wprowadzeniem do zagadnień związanych z finansowaniem rewitalizacji powinno być usystematyzowanie wiedzy słuchaczy na temat finansowania inwestycji samorządów. Dlatego w programie studiów podyplomowych nie może zabraknąć zagadnień związanych z określeniem źródeł i instrumentów finansowania rozwoju lokalnego. W zależności od lokalnego (krajowego) kontekstu należy odnieść te zagadnienia do struktury finansowania zadań inwestycyjnych w danym kraju. Warto więc, podążając również za wskazówkami dokumentów unijnych, przeanalizować możliwości finansowania i współfinansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych przez podmioty prywatne, społeczne oraz partnerstwa publiczno-prywatne.

Ilustracja 20. Podział źródeł finansowania rewitalizacji miast

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Kopeć, *Finansowanie projektów rewitalizacji, Nieruchomości C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 37.*

Rewitalizacja miasta to proces długofalowy, do którego konieczna jest czytelna polityka władz miasta wobec tych terenów obejmująca:

- przejrzysty stan prawny nieruchomości,
- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego,
- lokalny program rewitalizacji ze wskazanym obszarem/obszarami do rewitalizacji.

Choć w niektórych regionach Polski wymagano w lokalnych programach rewitalizacji wprowadzenia zapisu, że dokument służy do ubiegania się o środki unijne, dostęp do pieniędzy z UE nie powinien ograniczać władarzy miast w kreowaniu szerszej polityki rewitalizacyjnej, opartej na środkach finansowych z różnorodnych źródeł i wykorzystaniu różnorodnych instrumentów. W programie studiów są one szczegółowo przedstawiane, poniżej wybrane przykłady innych niż unijne źródeł finansowania.

Kredyt Europejskiego Banku Inwestycyjnego na rewitalizację w Katowicach

22 czerwca 2011 r. EBI przyznało kredyt w wysokości 254,2 mln zł na przeobrażenie przemysłowego kwartału centrum Katowic w strefę kultury.

Środki z kredytu mają zostać przeznaczone na budowę Międzynarodowego Centrum Kongresowego (MCK), w którym obok 8-tysięcznego audytorium przewidziano przestrzeń publiczną i świadczenie usług pozwalających na organizację międzynarodowych kongresów i konferencji. Elementem podnoszenia atrakcyjności obszaru ma być również ulokowanie na nim nowej siedziby Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia (NOSPR). Obie inwestycje, które mają tworzyć tzw. „Oś Kultury” Katowic, zostaną dodatkowo wzmocnione przebudową całego układu komunikacyjnego na rewitalizowanym obszarze.

Kredyt z EBI jest czwartym kredytem przyznanym Katowicom na rozwój infrastruktury komunalnej. Łączna wartość trzech poprzednich to 93 mln euro. to

Środki publicznych międzynarodowych instytucji finansowych

Kredytowanie przedsięwzięć rewitalizacyjnych znajduje się w ofercie międzynarodowych instytucji finansowych (MIF) oraz instytucji finansowych działających na rynku krajowym. Wśród MIF ze względu na cele statutowe inwestycje rewitalizacyjne wspierać mogą przy pomocy preferencyjnych kredytów następujące instytucje:

- Europejski Bank Inwestycyjny (European Investment Bank),
- Bank Rozwoju Rady Europy (Council of Europe Development Bank),
- Europejski Bank Odbudowy I Rozwoju (European Bank of Reconstruction and Development).

Projekty muszą spełniać kryteria banku, a więc pozostawać w zgodzie z Dyrektywą nr 97/11 oraz unijnymi i krajowymi regulacjami dotyczącymi zamówień publicznych, konsultacji społecznych i strategicznej oceny oddziaływania projektu na środowisko naturalne. Bank zwraca również uwagę na przestrzeganie postanowień dyrektyw dotyczących zamówień publicznych oraz krajowego prawa zamówień publicznych. Poprawność stosowania procedur oraz dodatkowych ustaleń zapisanych w umowie kredytowej jest kontrolowana w postępowaniu ewaluacyjnym w trakcie i po zakończeniu kredytowania.

Projekty rewitalizacyjne z powodu wysokich kosztów mieszczą się zwykle w grupie projektów indywidualnych (od 25 mln EUR).

Ze względu na cele statutowe EBI promuje projekty związane z ochroną środowiska oraz zwiększeniem efektywności energetycznej i zapobieganiem negatywnym zmianom klimatycznym. Z tego powodu dofinansowanie ze środków Europejskiego Banku Inwestycyjnego mogą otrzymać również projekty inwestycyjne miast, jako element składowy zawierające przedsięwzięcia rewitalizacyjne. Przykładem tego typu rozwiązań może być kredyt dla Zielonej Góry, która z uzyskanych środków sfinansowała inwestycje poprawiające efektywność energetyczną, w tym modernizację oświetlenia ulicznego, termomodernizację budynków użyteczności publicznej, remonty tych obiektów.

Obligacje rewitalizacyjne – warta uwagi alternatywa dla kredytu

51

Obligacje rewitalizacyjne to specyficzny rodzaj obligacji komunalnych, a więc papiery wartościowe emitowane w serii, których emitent stwierdza, że jest dłużnikiem właściciela obligacji i zobowiązuje się wobec niego do określonego świadczenia.

Obligacje komunalne są postrzegane coraz częściej jako atrakcyjne źródło finansowania pilnych inwestycji – budowy mieszkań komunalnych, infrastruktury wodno – kanalizacyjnej czy sieci komunikacyjnej. Typowe obligacje komunalne w Polsce obejmują serie o różnym terminie wykupu, przeważnie w przedziale od 3 do 8 lat, są zwykle niezabezpieczone o oprocentowaniu zmiennym. Najczęściej sprzedawane są w drodze emisji prywatnej, chociaż w Polsce upowszechniają się emisje publiczne.

Zaletą obligacji, w porównaniu z kredytem, są:

- elastyczność w zakresie przedmiotu finansowania,
- długi okres zapadalności, choć tu tkwi i wada – przesunięcie obciążenia na kolejne lata i w konsekwencji ograniczenie możliwości finansowych następców, dlatego ich emisja powinna zawsze być poprzedzona konsultacjami społecznymi i wynikać z priorytetów miasta,

52

- uproszczona procedura,
- niższy koszt pieniądza,

- wyłączenie spod regulacji PZP.

Podobnie jest oczywiście w przypadku obligacji rewitalizacyjnych. Przez dłuższy czas obligacje w polskiej rewitalizacji należały do zdecydowanej rzadkości. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na pionierskie doświadczenia Bytomia, który już w 1997 r. wyemitował obligacje i wpływami z emisji sfinansował budowę mieszkań.

Bytom - pierwsze obligacje wyemitowane w celu rewitalizacji centrum miasta

Bytom był pierwszym miastem w Polsce, które finansowało z obligacji kompleksowy projekt rewitalizacji miejskiego Rynku i jego okolic. Została przeprowadzona modernizacja infrastruktury, ulic i przestrzeni publicznej (rekompozycja nawierzchni rynku z płyt kwadratowych wraz z wprowadzeniem fontanny "Millenium"), remonty budynków i mieszkań komunalnych. Inwestycja była realizowana w latach 1997-2006.

Koszt inwestycji wyniósł 18 milionów złotych, natomiast co trzecią złotówkę wydano na remonty budynków. Emisja obligacji objęła większość kosztów - 15 milionów złotych. Obligacje zostały wykupione za pomocą środków pochodzących z budżetu miasta.

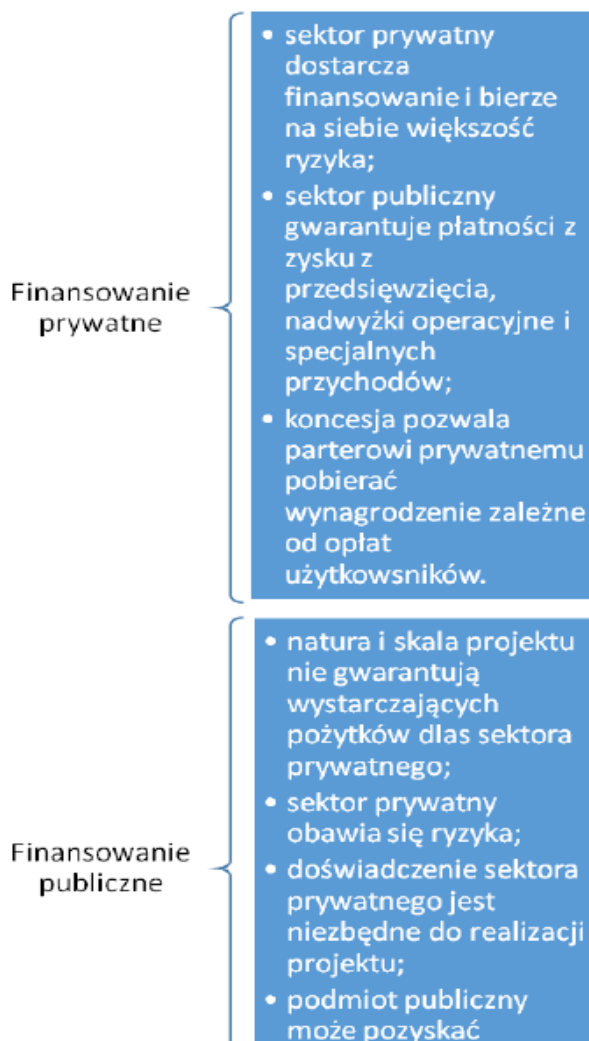

5.3. Instrumenty zintegrowanego finansowania działań rewitalizacyjnych

5.3.1. Partnerstwo publiczno prywatne (PPP) (dr Aleksandra Jadach – Sepiolo)

Partnerstwo publiczno-prywatne staje się jednym z ważnych i przydatnych narzędzi w rewitalizacji miast. Niestety nie jest jeszcze wystarczająco rozpowszechnione w miastach europejskich, aby mogły one na większą skalę skorzystać z zalet tej metody zarządzania projektami. Typowa przyczyna rozważania zastosowania PPP to brak środków na sfinansowanie przedsięwzięcia. Ze względu na obszarowe podejście rewitalizacja jest jednym z najbardziej kosztochłonnych procesów w europejskich miastach. Ponieważ nie są one zdolne pokrywać kosztów zaspokojenia wszystkich potrzeb związanych z rewitalizacją, PPP jest postrzegane przede wszystkim jako potencjalny sposób na sfinansowanie projektów rewitalizacyjnych, ale i inne korzyści (np. podział zadań i ryzyka między podmiot publiczny i partnera prywatnego, dostęp do specjalistycznej wiedzy) także zyskują znaczenie.

Ilustracja 21:⁴¹

⁴¹ Źródło: Urbact, 2006, Public Private Partnership in urban regeneration: A guide to opportunities and practice, s. 13.

W procesie dydaktycznym najważniejsze jest pokazanie wymienionych korzyści i powodów stosowania PPP, za każdym razem z odniesieniem do wartości dodanej, która z tego wynika dla projektu:

- podmiot publiczny i partner prywatny zwykle myślą tradycyjnie i sytuują siebie na przeciwnych pozycjach w procesie inwestycyjnym; formuła PPP zmienia to, ponieważ partnerzy współpracują, żeby uzyskać najlepszy możliwy stosunek wartości projektu do ceny (VfM);
- partner prywatny może (choć nie zawsze to robi) zdobyć dodatkowe finansowanie dla projektu (model DBFM⁴²) i partnerzy mogą wspólnie zagwarantować wyższe finansowanie dla projektu niż działając w formule tradycyjnej;
- podział zadań pozwala minimalizować ograniczenia podmiotu publicznego, dzięki czemu zarządzanie projektem może być bardziej efektywne i profesjonalne;
- podział ryzyka umożliwia partnerom wyższy poziom specjalizacji (zwłaszcza w przypadku partnera prywatnego) i legitymacji (w przypadku podmiotu publicznego: realizacja interesu publicznego, świadczenie usług w interesie ogólnym);
- dłuższa trwałość projektu.

Niektóre poradniki⁴³ podkreślają, że czynnikiem przesądzającym o wartości dodanej projektów PPP jest ich innowacyjny charakter i wprowadzanie tych innowacji w strukturach publicznych. Trudno w tym przypadku o regułę, jednak możliwość wzmocnienia sektora publicznego wiedzą z rynku wydaje się bezcenna. Nawiązując do opracowania Nam and Pardo (2011, 186): “sektor publiczny i innowacja mogłyby być oksymoronami [...] Sektor publiczny nie może sam łatwo ponosić kosztów nauki, eksperymentów i improwizacji”⁴⁴.

Analiza dojrzałości polskiego rynku PPP pokazuje, że jest to ciągle rynek w fazie niemowlęcej (w tym w zakresie projektów rewitalizacyjnych), co ogranicza bardzo możliwość pokazania na krajowych przykładach pełni zagadnień potrzebnych do zilustrowania złożoności tego typu przedsięwzięć. Bardziej użyteczna może być analiza modelu PFI w Wielkiej Brytanii czy w innych krajach. Korzystając z nich pamiętajmy o kilku podstawowych regułach:

- obowiązkowa zgodność prawa unijnego i krajowego (zamówienia publiczne, pomoc publiczna)
- studenci muszą znać podstawowe informacje na temat otoczenia prawnego projektów w PPP oraz rozumieć, jakie haczyki tkwią w procedurach;
- potencjalne problemy związane z własnością gruntów i przenoszeniem własności z podmiotu publicznego na partnera prywatnego;

42 Zaprojektuj – Wybuduj – Finansuj – Utrzymaj.

43 Urbact, 2006, Public Private Partnership in urban regeneration: A guide to opportunities and practice, pp.

44 Nam T., Pardo Th.A., 2011, Smart City as Urban Innovation: Focusing on Management, Policy and Context, ICEGOV2011, Tallin, s. 185-194.

- spółki celowe (SPV) – ich powoływanie i stosowanie w różnych typach projektów;
- pojęcie value for money w projektach PPP – co oznacza ona w projektach rewitalizacyjnych, jak partner prywatny ma być wynagradzany i kiedy zastosować model DBFM;
- zakres analiz przedrealizacyjnych i komparatory;
- trudności z opłatą za dostępność – potencjalne rozwiązania;
- proces inwestycyjny – różnice w porównaniu z modelem tradycyjnym;
- utrzymanie i przeniesienie własności na podmiot publiczny po zakończeniu realizacji projektu
- jak prognozować ryzyka, które mogą wtedy wystąpić.

Wszystkie wymienione powyżej zagadnienia mogą być przedstawione w formie wykładów i warsztatów na temat PPP w rewitalizacji miast. Najważniejsze jednak pozostaje pytanie, jakie źródła finansowania mają poznać studenci. W Polsce jest tylko jeden zamknięty finansowo projekt, który jest interesującym studium przypadków, jednak nie ze względu na podział zadań i ryzyka, lecz z powodu pionierskiego zastosowania w nim środków Inicjatywy JESSICA w projekcie PPP.

5.3.2. Inicjatywa JESSICA (Piotr Popik)

Charakterystyka

Jednym z elementów przesądzających o kształcie zachodzących procesów rewitalizacji jest ich finansowanie. Warto wskazać na rosnące znaczenie instrumentów bazujących na wykorzystaniu środków europejskich. Wśród źródeł finansowania inwestycji rewitalizacyjnych z zaangażowaniem Funduszy Strukturalnych, od 29 kwietnia 2009 r. obok dotacji możemy wymienić również Inicjatywę JESSICA. Wtedy to została podpisana pierwsza w Polsce oraz Europie umowa o finansowanie funduszu powierniczego w Wielkopolsce.

Wspólne Europejskie Wsparcie na rzecz Trwałych Inwestycji w Obszarach Miejskich (JESSICA - Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas) jest zwrotnym instrumentem inżynierii finansowej zainicjowanym oficjalnie w dniu 30 maja 2006 r. przez Komisję Europejską (KE) wraz z Europejskim Bankiem Inwestycyjnym (EBI) oraz Bankiem Rozwoju Rady Europy (BRRE). Warto zwrócić uwagę, że jego głównym celem jest umożliwienie wykorzystania części środków pochodzących z Funduszy Strukturalnych, a pierwotnie przeznaczonych na dotację, na dokonywanie zwrotnych inwestycji w projekty wpisujące się w różne formy zintegrowanych planów rozwoju obszarów miejskich.

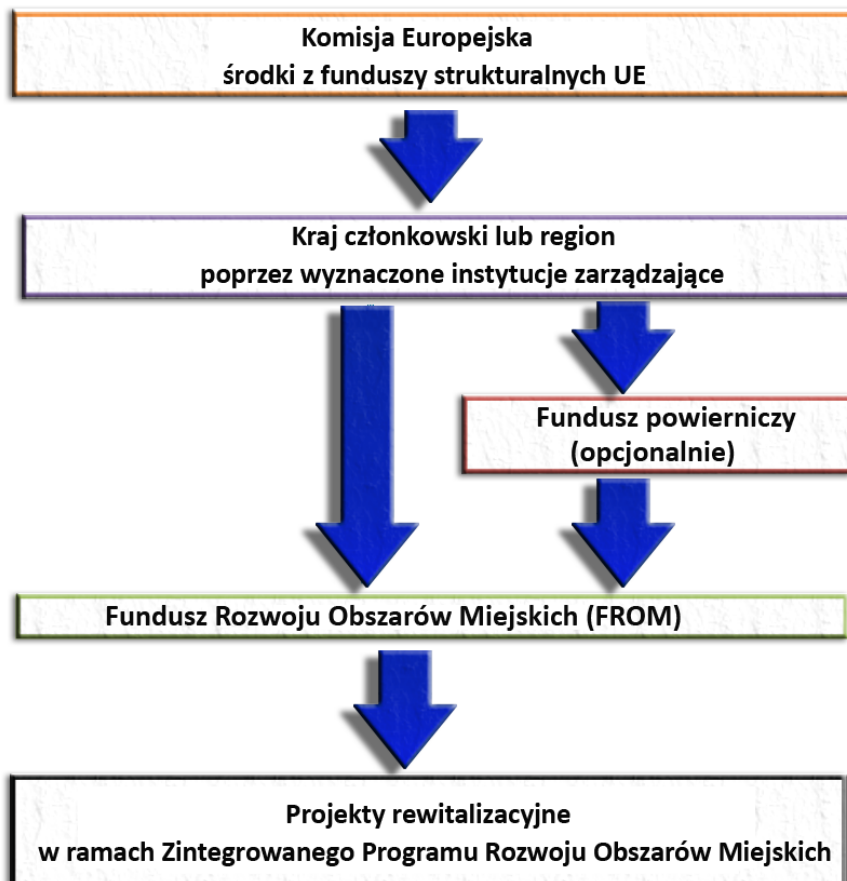
Istotne wydaje się podkreślenie, że inwestycje w ramach inicjatywy JESSICA mogą mieć zróżnicowane formy: pożyczek, gwarancji oraz wkładów kapitałowych. Jednak analizując dotychczasowe doświadczenia na terenie Polski możemy mówić wyłącznie o formule preferencyjnej pożyczki.

Należy podkreślić charakterystyczne cechy instrumentu, które wydają się być decydujące w kontekście dalszego upowszechniania się tej formy finansowania. Możemy wśród nich odnaleźć:

- recyding środków, obowiązujące regulacje pozwalają na ponowne zainwestowanie środków, które wcześniej sfinansowały projekty miejskie. Środki przekazane UDF mają charakter odnawialny, co oznacza że mogą być angażowane w finansowanie projektów wielokrotnie,
- efekt dźwigni, polegający na zwielokrotnieniu oddziaływania środków publicznych poprzez dużą łatwość angażowania inwestorów prywatnych w realizację inwestycji,
- elastyczność, związana z potencjalnie szerszym wyborem instrumentów finansowych oraz dopuszczeniem finansowania projektów generujących dochód,
- wiedza i kreatywność, szersze wykorzystanie doświadczenia i wiedzy sektora bankowego oraz inwestorów prywatnych w połączeniu z możliwością konsultacji i negocjowania zakresu i formy wsparcia pozwala na optymalizację ostatecznych założeń projektu.

Architektura instytucjonalna

Poniżej znajdują się diagram oraz definicje pozwalające na zrozumienie podstawowych założeń instytucjonalnych w procesie implementacji i zarządzania inicjatywą JESSICA. Zaprezentowane pojęcia oraz architektura instytucjonalna mają charakter uniwersalny dla tego instrumentu w całej Unii Europejskiej.

56
ilustracja. 22⁴⁵.

Fundusz powierniczy – jest to fundusz ustanowiony w celu inwestowania w fundusze lub fundusze rozwoju obszarów miejskich w danym regionie. Ustanowienie funduszu powierniczego nie jest elementem obligatoryjnym jednak stanowi istotne wsparcie instytucji zarządzającej w procesie implementacji inicjatywy JESSICA poprzez:

- ustanowienie kryteriów dotyczących wyboru FROM,
- ocenianie i rekomendowanie FROM do podpisania umowy i przekazania środków,
- negocjowanie umów z FROM oraz monitorowanie ich wyników.

W Polsce we wszystkich regionach wdrażających inicjatywę JESSICA rolę funduszu powierniczego pełni Europejski Bank Inwestycyjny.

Fundusz rozwoju obszarów miejskich (FROM) – są to fundusze inwestujące środki powierzone w ramach inicjatywy JESSICA w projekty ujęte zintegrowanych planach zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich. W trakcie konkursu ogłaszanego przez fundusz powierniczy instytucje starające się o rolę FROM muszą wykazać się, między innymi, odpowiednimi kompetencjami oraz portfolio potencjalnych projektów. Nie istnieją szczególne wymagania w zakresie formy prawnej FROM, w Polsce najczęściej mamy do czynienia z konsorcjum banku oraz właściwej terytorialnie agencji rozwoju regionalnego.

57

Inicjatyw JESSICA na przykładzie Mazowsza

Umowy pomiędzy Zarządem Województwa Mazowieckiego a Europejskim Bankiem Inwestycyjnym w sprawie finansowania Funduszu Powierniczego w ramach inicjatywy JESSICA została podpisana w dniu 15 lipca 2011 r. Na mocy tej umowy na realizację inicjatywy JESSICA Zarząd Województwa Mazowieckiego przeznaczył kwotę 66 mln zł (w ramach Działania 5.2. „Rewitalizacja miast” w ramach Priorytetu V „Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu”).

Potencjalne projekty odnowy obszarów miejskich określone w dokumentach programowych to:

1. renowacja budynków o wartości architektonicznej i znaczeniu historycznym;
2. adaptacja, przebudowa lub remonty budynków oraz przestrzeni użyteczności publicznej wraz z przyległym otoczeniem na cele edukacyjno-społeczne,
3. adaptacja, przebudowa lub remonty infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, rekreacyjnych, kulturalnych;
4. adaptacja, przebudowa lub remonty budynków, obiektów, infrastruktury i urządzeń przemysłowych i powojkowych wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu w celu nadania im nowych funkcji użytkowych;
5. remonty lub przebudowa infrastruktury technicznej;
6. porządkowanie przestrzeni miejskiej;

7. tworzenie stref bezpieczeństwa i zapobiegania przestępczości w zagrożonych patologiami społecznymi obszarach miast;
8. poprawa funkcjonalności ruchu kołowego, ruchu pieszego, a także estetyki przestrzeni publicznych;

Rolę Funduszu Rozwoju Obszarów Miejskich na Mazowszu pełni konsorcjum, w którego skład wchodzi Bank Gospodarstwa Krajowego oraz Agencja Rozwoju Mazowsza S.A. Pierwsze umowy dotyczące finansowania w ramach inicjatywy JESSICA zostały podpisane w dniu 17 czerwca 2013 roku.

„Rewitalizacja Miasta Kazimierzowskiego poprzez remont i przebudowę kamienic przy ul. Rwańskiej 16 wraz z nową zabudową od ul. Wałowej 4 w Radomiu wraz z otoczeniem”

Kamienica położona przy ul. Rwańskiej 16 znajduje się na terenie Miasta Kazimierzowskiego w Radomiu, będącego historyczną dzielnicą, powstałą ok. 1350r. Układ urbanistyczno-architektoniczny Miasta Kazimierzowskiego do tej pory zachował swoją unikatową wartość i jako jeden z nielicznych układów średniowiecznych został wpisany do rejestru zabytków. Kamienica objęta inwestycją powstała w końcu XVIII w., a w jej sieni znajduje się oryginalny fragment fortyfikacji miejskich z czasów lokacji Radomia na prawach miejskich w 1364r. przez Kazimierza Wielkiego, które będą poddane renowacji, a następnie eksponowane. W wyniku przeprowadzonej rewitalizacji powstanie budynek usługowy ze zlokalizowanym w nim Centrum Informacji Turystycznej (CIT). Kamienica przy ul. Wałowej 4 wraz z oficyną została wyłączona z użytkowania. Ze względu na stan techniczny istniejący obiekt został poddany rozbiórce, a w jego miejsce powstanie nowa kamienica mieszkalno-usługowa w zabudowie pierzejowej. W nowej kamienicy przy ul. Wałowej w lokalu dwupoziomowym świadczone będą usługi gastronomiczne, wyodrębniony zostanie lokal usługowy oraz cztery lokale mieszkalne. Realizacja projektu przyczyni się do zachowania dziedzictwa kulturowego ożywienia zdegradowanego obszaru, poprawy warunków życia mieszkańców oraz odtworzenia tkanki miejskiej.

Źródło: Agencja Gazeta

Należy zwrócić uwagę, że regulacje odnoszące się do wdrażania inicjatywy JESSICA możemy odnaleźć zarówno na poziomie wspólnotowym, jak i krajowym. Wyszczególnione poniżej akty prawne odnoszą się oczywiście do kończącego się okresu programowania 2007 – 2013.

Dokumenty regulujące wdrażanie inicjatywy JESSICA na poziomie UE:

- rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006, art. 36, 44 i 78;
- rozporządzenie Parlamentu Europejskiego (WE) nr 1080/2006, art. 7 i 8;
- rozporządzenie Komisji (WE) nr 1828/2006, art. 43 – 46.

Dokumenty regulujące wdrażanie inicjatywy JESSICA w Polsce:

- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 84 poz. 712 ze zmianami);
- Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013. Krajowe wytyczne dotyczące kwalifikowania wydatków w ramach funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w okresie programowania 2007-2013;
- Rozporządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego z dnia 21 grudnia 2010 r. w sprawie udzielania regionalnej pomocy inwestycyjnej przez fundusze rozwoju obszarów miejskich w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych;
- Rozporządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego z dnia 9 czerwca 2010 r. w sprawie udzielania pomocy na rewitalizację w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych.

6. Monitorowanie obszarów kryzysowych w miastach w procesie rewitalizacji

Izabela Rudzka

Monitoringiem nazywamy proces systematycznego zbierania i analizowania danych ilościowych i jakościowych na temat wdrażanego projektu w jego wybranych aspektach (rys.1). Monitoring stanowi wewnętrzny mechanizm zarządzania projektem, a zarazem narzędzie realizacji każdego z etapów zarządzania. Monitoring, jako proces zbierania i konfigurowania danych może stanowić doskonale narzędzie kontroli oraz wchodzić w skład controllingu. Dane zebrane podczas monitoringu, stanowią podstawowy materiał do realizacji badań ewaluacyjnych.

Ilustracja 23. Monitoring w procesie zarządzania

Źródło: Opracowanie własne

Celem monitoringu jest zapewnienie zgodności realizacji projektu z założeniami i celami przyjętymi w dokumentach projektowych. Monitorowanie realizacji zadań, dla skuteczności monitoringu, powinno być wykonywane na każdym etapie ich realizacji (il.23)..

CEL MONITORINGU:

Zapewnienie zgodności realizacji projektu z założeniami i celami przyjętymi na wstępie.

Zgodnie z zapisami Rozporządzenia Rady Unii Europejskiej⁴⁶ oraz z wytycznymi Komisji Europejskiej, zarówno monitoring, jak i ewaluacja stanowią integralne części procesu zarządzania w zakresie realizacji wykorzystania środków unijnych (czyli między innymi środków finansujących działania rewitalizacyjne). System monitoringu stanowi podstawowe źródło otrzymania danych pierwotnych niezbędnych do przeprowadzenia procesu ewaluacji.

Osiągnięcie zamierzonego efektu (celu) w procesie monitoringu, wymaga przede wszystkim prawidłowo sformułowanych pytań w początkowej fazie projektu, a następnie uzyskania precyzyjnych odpowiedzi. Innymi słowy, musimy odpowiedzieć sobie na pytanie, co chcemy osiągnąć (jaki problem chcemy zwalczyć) oraz określić sposób realizacji tego zadania, w kontekście określonych uwarunkowań i zasobów (il. 24)..

Ilustracja 24. Monitoring – kluczowe obszary fazy wstępnej

61

Źródło: opracowanie własne

- 1. Określenie punktu wyjścia** - należy zdefiniować kompleksowo otoczenie bliższe i dalsze badanego zjawiska.
- 2. Określenie celu głównego i celów pomocniczych** - należy sformułować długookresowy cel ogólny, np. według powszechnie stosowanej metody SMART⁴⁷ oraz celów pomocniczych tzw. częściowych.
- 3. Sformułowanie ścieżki dojścia** - opisujemy poszczególne etapy w procesie, niezbędne do realizacji celu.
- 4. Określenie zasobów** niezbędnych do realizacji celu, w tym zewidencjonowanie zasobów już posiadanych i przeznaczonych do realizacji projektu.

46 Rozporządzenia Rady Unii Europejskiej nr 1260/99 z dnia 21 czerwca 1999r. wprowadzające ogólne przepisy, dotyczące funduszy strukturalnych, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=D-D:14:01:31999R1260:PL:PDF>

47 Metoda SMART polega na określaniu celu wg pięciu zasad gwarantujących efektywność, od których pochodzi nazwa (akronim) metody SMART (Simple, Measurable, Ambitious, Realistic, Time).

System monitoringu w projekcie składa się ze:

1. Ściśle określonych „zastanych” wskaźników (skwantyfikowane dane obszaru problematycznego, dane statystyczne wtórne);
2. Informacji oraz danych ilościowych zebranych w trakcie realizacji projektu (które należy również skwantyfikować wg wstępnie przyjętego systemu);
3. Wskaźników określonych jako cel realizacji projektu
4. Wskaźników kontekstowych (określonych na wstępie, przyjętych jako baza porównawcza dla oceny stopnia realizacji celu).

Ze względu na funkcje, jaką pełnią, wskaźniki monitoringu dzielimy na:

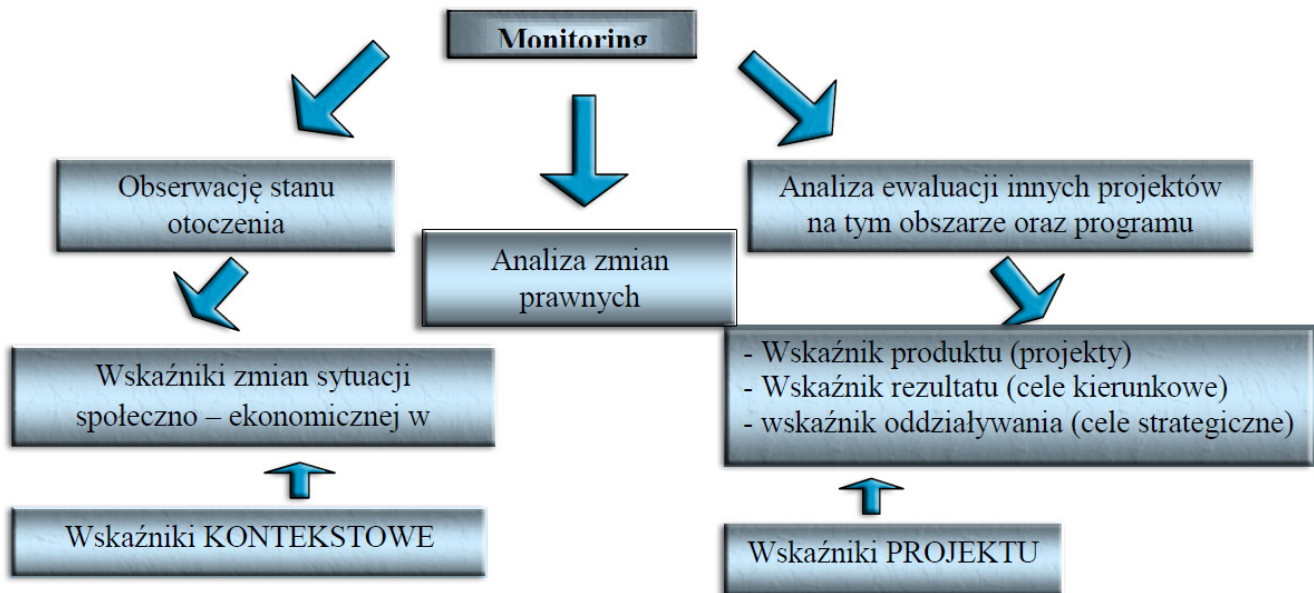
1. Wskaźniki wkładu (in put) – wskaźniki zaangażowanych zasobów,
2. Wskaźniki produktu (out put) – wskaźniki fizycznych efektów działania,
3. Wskaźników rezultatu (out come) – wskaźniki funkcjonalnych efektów działania,
4. Wskaźnik oddziaływania (in come) - wskaźniki mierzące jakościową zmianę, która jest efektem działania.

Aby proces monitoringu był skuteczny w całym obszarze, a jednocześnie służył realizacji polityk interwencyjnych, powinien być oparty na badaniach i obserwacji odnoszących się do zmieniających warunków otoczenia bliższego i dalszego (il. 25)

W szczególności w procesie monitoringu należy zwracać uwagę na:

1. Zmiany otoczenia zewnętrznego;
2. Rekomendacje wynikające z badań ewaluacyjnych poprzednich projektów lub programu;
3. Zmianę uwarunkowań i regulacji prawnych.

Ilustracja 25. Mechanizm monitorowania, w tym działania towarzyszące

Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowanie:

Monitoring stanowi podstawowe źródło weryfikacji realizowanych działań rewitalizacyjnych na obszarze rewitalizowanym. O monitoringu możemy rozmawiać jedynie w kontekście poszczególnych projektów. U swej podstawy składa się ze skwantyfikowanych danych, czyli: (1) wskaźników przyjętych wstępnie (kontekstowych), (2) wskaźników otrzymanych w procesie monitoringu realizowanego projektu (nakładu, produktu) oraz (3) wskaźników celu (rezultatu, oddziaływania). Dopełnieniem monitoringu opartego na wskaźnikach projektowych są wskaźniki: otoczenia, prawne, skwantyfikowane informacje ewaluacyjne programu rewitalizacyjnego prowadzonego na danym obszarze oraz informacje zaczerpnięte z ewaluacji innych projektów rewitalizacyjnych, realizowanych na tymże wyznaczonym obszarze kryzysowym..

Przykład: Schemat procedury monitoringu projektu rewitalizacyjnego:

1. Określenie problematyki występującej na obszarze i próba jej kwantyfikacji
 - 1.1. Opisanie aktualnej sytuacji społeczno – ekonomiczno – przestrzennej z uwzględnieniem sytuacji prawnej (w tym własnościowej).
 - 1.2. Przypisanie poszczególnym negatywnym zjawiskom wartości w oparciu o dane statystyczne (degradacja obszaru, budynków, ubóstwo, poziom bezpieczeństwa, poziom bezrobocia na obszarze, niewykorzystanie obszaru, degradacja środowiskowa).
 - 1.3. Skwantyfikowanie celu głównego projektu.
2. Określenie: jakie dane zbieramy, sposób zbierania, częstotliwość, źródło. Nadanie odpowiednich miar.
 - 2.1. Zdiagnozowanie i skwantyfikowanie sytuacji na obszarze rewitalizowanym pozwala określić i zawęzić kierunki poszukiwań niezbędnych informacji do prowadzenia działań monitoringowych. (np. 50 osób bezrobotnych stanowi 30 % mieszkańców obszaru – monitorujemy więc zmiany w obszarze „bezrobocia”).
 - 2.2. Wielkość projektu, założony okres realizacji oraz specyfika, pozwalają na określenie częstotliwości zbierania danych. (np. przy projektach rocznych dane zbieramy co kwartał, przy projektach realizowanych w dłuższych perspektywach – raz na rok, lub co kilka lat).
 - 2.3. Dane podstawowe niezbędne do monitoringu zawiera sam projekt (np. Ilość osób która otrzymała zatrudnienie, m³ wyremontowanej kamienicy, itp.). Dane wskaźnikowe uzupełniające zbierają i posiadają instytucje publiczne (Urzędy Statystyczne, ZUS, MOPS, itp.)
3. Porównanie otrzymanych (zebranych) skwantyfikowanych danych z przyjętymi skwantyfikowanymi celami częściowymi (krótkookresowymi), a ostatecznie, po realizacji projektu, z celem głównym.
 - 3.1. Porównanie wskaźników wkładu (badamy efektywność – nakłady do efektu).
 - 3.2. Porównanie wskaźników produktu (badamy skuteczność – ilość, długość).
 - 3.3. Porównanie wskaźników rezultatu CELU (określamy, co dzięki poniesionym nakładom zmieniło się w obszarze rewitalizowanym, np. ilość osób, które otrzymały pracę, liczba osób, które wyszły z „bezdomności” itp.)
 - 3.4. Porównanie wskaźników oddziaływania CELU (badamy efektywność zewnętrzną, tzw. efekt synergii).
4. Stała obserwacja otoczenia, weryfikacja prawna, analiza przeprowadzonej ewaluacji dla programu całego obszaru rewitalizowanego oraz innych projektów.

7. Metody nauczania

Prof. dr hab. Marek Bryx, dr Aleksandra Jadach – Sepiolo PhD

7.1. Uwagi wprowadzające (prof. dr hab. Marek Bryx)

W poszukiwaniu właściwych metod nauczania

W zmieniającym się świecie, w którym dygitalizacja różnych procesów ma coraz większe znaczenie, zastosowanie e-learningu staje się coraz powszechniejsze. Jak każda metoda ma on swoje zalety, ale też i niedoskonałości, chociaż te pierwsze przeważają nad tymi drugimi i należy przewidywać dalszy rozwój systemów internetowego nauczania. Pytanie czy e-learning wyprze tradycyjne metody jest wciąż otwarte, a rozwój tego systemu skłania do raczej pozytywnej odpowiedzi. Z drugiej jednak strony, systemy te nie są jeszcze tak rozwinięte, i być może nigdy nie będą, aby zastąpić tradycyjny kontakt ucznia z żywym nauczycielem.

65

W Szkole Głównej Handlowej, kiedy mówimy o tradycyjnym nauczaniu mamy na myśli przede wszystkim wykład, najbardziej powszechną formę zajęć. Nie należy jednak zapominać, że do tradycyjnych metod należą też: ćwiczenia, konwersatoria, seminaria i proseminaria, a także to co upowszechniło się w ostatnich latach, czyli warsztaty. Wszystkie te zajęcia, jako droższe w realizacji, nie są preferowane przez wiele uczelni. Jednak bez tego typu zajęć, zapewniających bezpośrednią wymianę poglądów, trudno jest wykształcić rzetelnego, nie tylko pracownika, ale i obywatela.

Nieco inaczej wygląda sytuacja w kształceniu podyplomowym. Słuchaczem tego typu studiów jest już wykształcony, często z wieloletnim stażem, pracownik. Bywa, że o ukształtowanych przez lata nawykach i przyzwyczajeniach, otwarty na wiedzę, dyskusję i rozmowę. Często nie mający czasu na dodatkowe studiowanie, ponad liczbę godzin przeznaczonych na zajęcia. Słuchacz Studiów Podyplomowych, nawet jak nie uważa tradycyjnych wykładów za nudne, zwykle konfrontuje je ze swoją wiedzą i jeśli występują jakieś różnice pomiędzy jego przyzwyczajeniami lub wyobrażeniami o problemie, natychmiast próbuje podjąć dyskusję, aby wyjaśnić nurtujący go problem bez zbędnej straty czasu.

Efektywne ułożenie studiów podyplomowych wymaga więc nie tylko określenia treści programowych, ale także sposobów ich przekazywania.

Zagadnienie rewitalizacji miast jako przedmiot kształcenia nie było poruszane na studiach ekonomicznych w Polsce. W gruncie rzeczy, problematyka rewitalizacji miast jest stosunkowo nowa i każdy z kierunków nauczania, który ma z nią coś wspólnego, próbuje sobie radzić samodzielnie. Najbardziej dotyczy to studiów na wydziałach architektury. Tymczasem rewitalizacja miast jest chyba jedną z najbardziej interdyscyplinarnych kierunków nauczania: obejmuje bowiem co najmniej: budownictwo, architekturę i urbanistykę, zarządzanie (w tym zwłaszcza projektami inwestycyjnymi), ekonomię, prawo i socjologię w tym komunikację społeczną.

Tak wielka liczba kierunków naukowo-dydaktycznych, które razem dopiero mogą stworzyć pełny obraz rewitalizacji i kompleksowy model nauczania, wymaga stworzenia konsorcjum różnych szkół wyższych i wspólnej pracy nad takim kierunkiem studiów. Możliwy jest też wariant stworzenia interdyscyplinarnej grupy naukowców, pokrywających swoją aktywnością naukowo-dydaktyczną różne obszary związane z rewitalizacją w jednym z ośrodków np. w tworzącej się na SGH Szkole Biznesu, pod dominującymi rządami nauk o przedsiębiorczości i zarządzaniu.

Pierwszą próbą stworzenia międzyuczelnianego zespołu dydaktycznego było utworzenie przez SGH oraz UJ, przy udziale Instytutu Rozwoju Miast w Krakowie, Podyplomowych Studiów Rewitalizacji Miast, nadających słuchaczom wspólny dyplom najstarszego polskiego uniwersytetu i najstarszej polskiej uczelni ekonomicznej.

Stworzenie wspólnego programu studiowania oraz przeprowadzenie pierwszej edycji zajęć zajęło ponad dwa lata i udało się dzięki sfinansowaniu projektu przez Unię Europejską. Niestety druga edycja tych studiów, która miała być finansowana przez słuchaczy i/lub ich pracodawców, nie doszła do skutku, gdyż cena zajęć była czterokrotnie wyższa. Warto podkreślić, że w trudnej sytuacji roku 2012 nie tylko te studia nie znalazły nabywców. Jest to jednak o tyle przykre, że są to jedyne kompleksowe studia w tym zakresie, a potrzeby polskich miast w zakresie rewitalizacji oraz posiadania do jej realizacji dobrze przygotowanych kadr – są ogromne.

Warto też dodać, że zarówno pomysł opracowania programu tych studiów, jak i pierwszy układ treści powstały jeszcze w ramach wspomnianego projektu zamawianego przez Ministra Nauki. Z badań tego projektu wynikało także, że 21 procent obszarów polskich miast, w tym 52% powierzchni śródmieść, to przestrzeń która powinna być rewitalizowana. Także recenzenci projektu uznali, że nie tylko jest on innowacyjny, ale zaspokaja ważne potrzeby przygotowania zawodowego, do jednego z najważniejszych problemów stojących przed miastami w Polsce.

Zdecydowaliśmy o różnorodnych metodach nauczania na tych studiach dążąc do osiągnięcia dwóch ważnych celów:

1. Nie chcieliśmy aby specjaliści o określonym zakresie wiedzy nie tracili czasu na jej powtarzanie, lecz aby uzupełniali ją w obszarach, w których specjalistami nie byli. Szczególnie, chcieliśmy aby rozumieli odmienne spojrzenie na rewitalizację prezentowane przez innego rodzaju fachowców
2. Zamierzaliśmy zorganizować wspólną aktywność przedstawicieli różnych zawodów uczestniczących w procesach rewitalizacyjnych aby w pełni zrozumieli, że dla prawidłowej rewitalizacji niezbędna jest mieszanka różnorodnych kompetencji prezentowanych przez specjalistów z wielu branż.

Struktura zajęć

Założeniem było aby czas przeznaczony przez słuchaczy na studiowanie był możliwie najbardziej efektywnie wykorzystany. Z tego powodu, zamiast tradycyjnych kilkunastu zjazdów, podczas których miałyby miejsce bezpośrednie spotkania słuchaczy z wykładowcami, zjazdów takich zrealizowano tylko 4. Były to spotkania dwudniowe, podczas których realizowano 16 godzin lekcyjnych zajęć. Miały one charakter tradycyjnych wykładów, ale także warsztatów, konwersatoriów, skłaniających słuchaczy do aktywności, także w trakcie tych zjazdów. Nawijaniu kontaktów słuchacz-wykładowca pomagała liczebność grupy – 40 osób.

67

Większość wiedzy o charakterze teoretycznym przekazano słuchaczom poprzez e-learning. Wykorzystano do tego platformę e-learningową używaną przez SGH od ponad 10 lat, instalując na niej 100 godzin zajęć obowiązkowych oraz 80 fakultatywnych. Oczywiście, jak zwykle przy tej metodzie nauczania, słuchacze musieli wykazać się aktywnością, głównie poprzez rozwiązywanie zadań ocenianych następnie przez wykładowców, czy uczestnictwo w czatach. Dostępne też były blogi, na których umieszczano ważne dla słuchaczy informacje np. o konferencjach, spotkaniach itp., dotyczących rewitalizacji miast.

Trzeba też dodać, że słuchacze studiów podyplomowych mieli bardzo różnorodne wykształcenie i przygotowanie zawodowe. Umieszczenie ich w jednej grupie i zmuszanie do słuchania tego samego wykładu Rada Programowa Projektu uznała z góry za nieefektywne. Aby jednak wyrównać zróżnicowany poziom wiedzy słuchaczy, wprowadzono jako pierwsze moduły e-learningowe, zaraz po zjeździe inauguracyjnym studia, które otwierali Prorektorzy Uj i SGH. E-learning pozwala bowiem słuchaczom nie tylko samodzielnie decydować o tym kiedy, ale również o tym w jakim tempie się uczą. Oczywiście bowiem było dla Rady, że przy odmiennym wykształceniu i doświadczeniu zawodowym, różne partie materiału dydaktycznego będą studiowane z zróżnicowaną intensywnością przez poszczególnych słuchaczy. Dlatego pozostawiono słuchaczom swobodę w

tym zakresie.

Przejsie do kolejnych modułów wymagało jednak uzyskania minimum wiedzy przez słuchaczy, a przede wszystkim wyrównania jej poziomu. Sprawdzeniu stopnia uzyskania tej wiedzy przez słuchaczy służyły egzaminy tradycyjne, przeprowadzane na początku kolejnych zjazdów, po zdaniu których słuchacze mieli możliwość kontynuowania studiów. Rygorystyczne przestrzeganie tej zasady przez wykładowców, kierownika projektu i Radę Programową było zaskoczeniem dla kilku uczestników studiów. Wynikało to z jednej strony z nawału ciążących na nich obowiązków w pracy jak i (prawdopodobnie) przekonania, że jako fachowcy na pewno dadzą sobie radę z egzaminami. Tymczasem celem tych egzaminów było nie tylko sprawdzenie aktywności słuchaczy, ale przede wszystkim doprowadzenie do wyrównania wiedzy z różnych aspektów procesów rewitalizacji miast, po to aby kolejne zajęcia nie zaskakiwały słuchaczy tematyką, lecz miały odniesienie w nabytej już przez nich wiedzy. Niewątpliwie sukcesem projektu było, że udało się to osiągnąć.

Innowacyjność projektu

Zrealizowany projekt Studiów Podyplomowych jest uważany za bardzo ważny dla polskich miast i ich mieszkańców. Finansowany był przez Unię Europejską gdyż był pierwszym kompleksowym programem nauczania rewitalizacji oferowanym przez polskie uniwersytety. Równocześnie został uznany za wysoce innowacyjny ze względu na użycie wielu metod nauczania odpowiednio do treści merytorycznych, ale także z uwzględnieniem wiedzy wcześniej nabytej przez słuchacza. Za sukces projektu uznano doskonały sposób przekazywania wiedzy teoretycznej do sfery praktyki. Na studiach tych używano następujących metod:

- a) Wykłady tradycyjne
- b) Wykłady i aktywności e-learningowe
- c) Studia przypadków
- d) Wizyty techniczne
- e) Laboratoria
- f) Przygotowanie przez studentów studium przypadku i jego obrona wobec komisji i pozostałych słuchaczy

Za specjalną, nową formę prowadzenia zajęć uznane zostały wizyty techniczne.

7.2. Zajęcia tradycyjne (dr Aleksandra Jadach – Sepiolo)

Główne założenie dotyczące edukacji w zakresie rewitalizacji miast to łączenie wiedzy teoretycznej z analizą doświadczeń ze zrealizowanych projektów rewitalizacji w Polsce. Był to także główny cel projektu „Rewitalizacja miast – organizacja i finansowanie”, realizowanych przez dwie polskie uczelnie działające w partnerstwie – Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Naukowe podstawy programu studiów tworzyła 12 – tomowa seria „Rewitalizacja miast polskich” wydana nakładem Instytutu Rozwoju Miast (IRM) w Krakowie. Była ona kompleksową ilustracją wyników prac badawczych prowadzonych w trzyletnim projekcie zamawianym „Rewitalizacja miast polskich jako sposób zachowania dziedzictwa materialnego i duchowego oraz czynnik zrównoważonego rozwoju”. Badania koordynował IRM w partnerstwie z Uniwersytetem Jagiellońskim, Szkołą Główną Handlową w Warszawie oraz Stowarzyszeniem „Forum Rewitalizacji”.

Źródło: <http://irm.krakow.pl/pl/rewitalizacja.html>.

Założono, że tradycyjne wykłady powinny mieć charakter wprowadzający i umożliwić słuchaczom przedyskutowanie istotnych zagadnień wstępnych dotyczących otoczenia planistycznego i prawnego zagadnień rewitalizacyjnych z pracownikami uczelni i ekspertami.

Ich istotnym elementem było przedstawianie odniesień do praktyki:

Źródło niepubliczne - przykład Przasnysza

Według badań z lokalnych programów rewitalizacji w Polsce w wielu miastach (około 34%) nie przewiduje się prywatnych inwestorów jako potencjalnego partnera w działaniach rewitalizacyjnych.

Wśród prywatnych uczestników programu regeneracji można znaleźć wspólne gospodarstwa, spółdzielnie mieszkaniowe, także Kościoły i właściciele kamienic. Rzadko udzielają się w tym zakresie organizacje pozarządowe.

Jako udany przykład wkładu prywatnych inwestorów do procesu regeneracji możemy zaprezentować miasto Przasnysz, gdzie podczas jednego z projektów rewitalizacyjnych (remont zabytkowego ratusza i rynku) prywatni właściciele regenerowali większość kamienic w okolicy Starego Miasta.

W trakcie tej pracy około 26 kamienic zostało poddanych procesowi regeneracji, przebudowanych lub rozbudowanych.

foto: Wiesława Helwak

7.3. E-learning (dr Aleksandra Jadach – Sepiolo)

Uzupełnieniem treści prezentowanych w czasie wykładów były materiały e-learningowe. Studia miały ułatwić dostęp do wiedzy osobom z małych i średnich miast. Zastąpiono więc większość tradycyjnych wykładów zajęciami e-learningowymi. W trakcie studiów słuchacze korzystali z platformy e-learningowej, przystosowanej do przeprowadzenia 100 godzin obowiązkowych zajęć oraz ok. 80 godzin zajęć fakultatywnych.

Przykład prezentacji mapy z dodatkowymi informacjami

Wybrane przemiany w systemie przestrzennym miasta w ujęciu stref funkcjonalno-przestrzennych
Kryzys miasta

Gdyby jako główny wskaźnik rozwoju danego obszaru przyjąć zmianę liczby ludności, o podmiejska. W istocie, na skutek procesów suburbanizacji odbiera ona mieszkańców miast. Na pierwszym z nich widać duży wzrost liczby mieszkańców w podmiejskich gminach, odmładzanie struktury wieku ludności w gminach w otoczeniu wielkich miast i starzenie się...

Czy w związku z tym możemy mówić o **kryzysie miasta**? Z całą pewnością taki kryzys ma charakter amerykański czy zachodnioeuropejski. Niestety, dla miasta jest on wysoce niekorzystny (podatki), a **równocześnie nadal korzystają z infrastruktury metropolii**.

Jednym z działań, które mogą ograniczać te negatywne trendy, jest rewitalizacja. Tworzenie miastem.

Rysunek 12. Zmiana liczby ludności w wieku powyżej 65 lat w polskich obszarach metropolitalnych w latach 2000-2010 (nie uwzględniono Górnośląskiego Obszaru Metropolitalnego)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS. Bank Danych Lokalnych, Dane według podgrup cech, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.hier?p_id=658863&p_token=-251260409 (31.10.2011)

Widoczne jest tutaj starzenie się demograficzne większości metropolii, w opozycji do gmin podmiejskich, gdzie udział najstarszej ludności zmniejsza się lub tylko nieznacznie...

Obok materiałów do przeczytania i samodzielnej pracy dostępne były:

- zadania do rozwiązania i przesłania do wykładowcy,
- rewitalizacyjna wikipedia,
- dodatkowe aktywności, w tym: organizowano czaty oraz blog o wydarzeniach w rewitalizacji (konferencjach i ciekawych projektach).

7.4. Case studies (dr Aleksandra Jadach – Sepiolo)

W programie studiów istotnym elementem były analizy dobrych i złych praktyk w projektach rewitalizacyjnych. Studia przypadku wybierano, korzystając z Banku wizyt studyjnych opracowanego przy współpracy z trenerami – praktykami z 16 miast w Polsce. Celem wizyt było przedstawienie słuchaczom w formie studiów przypadków:

- najlepszych praktyk w Polsce dotyczących wdrażania programów rewitalizacyjnych,
- kreatywnych i innowacyjnych rozwiązań,
- wniosków z negatywnych doświadczeń.

Analiza studiów przypadku ma przygotować studentów do wykorzystywania zdobytej wiedzy w praktyce i dzięki temu ułatwić im wejście na rynek pracy lub rozwój zawodowy.

Płock – integracja działań zarządczych w rewitalizacji miasta

Płock wziął udział w programie URBACT, stworzonym w celu wymiany doświadczeń między miastami lub innymi partnerami, w ramach działania kwalifikacje. Projekty realizowane w ramach tego działania miały na celu poprawę kwalifikacji i umiejętności uczestników projektu odpowiedzialnych za wdrażanie projektów oraz polityk strategii miejskich.

Płock został Partnerem wiodącym projektu URBAMAS (a tylko dwa polskie miasta przejęły taką rolę) – System Zarządzania Przestrzenią Miejską. Do obowiązków partnera wiodącego należała koordynacja programu i zarządzanie funduszami, był także odpowiedzialny za finansowanie projektu przez pozostałych partnerów.

W ramach URBAMAS'u miastami partnerskimi zostały: Białystok, Bydgoszcz, Elbląg, Tczew i Włocławek. Dzięki wymianie doświadczeń i dobrych praktyk URBACT umożliwił miastom m. in. wyłonienie najważniejszych rozwiązań do zastosowania podczas rozwiązywania problemów związanych z zarządzaniem przestrzenią miejską. Miasta uzyskały wskazówki dotyczące ich ścieżki rozwoju i rewitalizacji. Oprócz podniesienia umiejętności osób odpowiedzialnych za rozwój urbanistyczny miast i rozpowszechnienia wiedzy na temat zintegrowanego podejścia do rozwoju miast przedstawiciele miast w Polsce nawiązali współpracę z przedstawicielami miast w pozostałych krajach Europy, co umożliwiło również współpracę w innych dziedzinach..

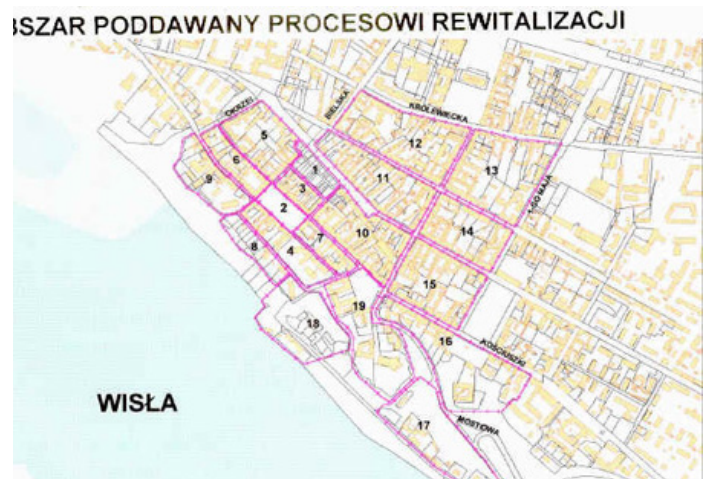

Rezultatem projektu URBAMAS było stworzenie modelu zintegrowanego systemu zarządzania przestrzenią miejską (który w zamyśle miał zmierzyć się z wielością dokumentów strategicznych i potrzebą ich koordynowania), złożonego z czterech faz:

1. diagnozy i prognozowania
2. programowania
3. wdrażania i realizacji
4. monitorowania i oceny systemu

Stworzony System Zarządzania Przestrzenią Miejską oparty został na zasadach Nowej Karty Ateńskiej 1998j: Karty Miast Europejskich w XXI wieku i Nowej Karty Ateńskiej 2003: Wizji miast XXI wieku. Karty te promują wizję miasta spójnego, do której spełnienia doprowadzi planowanie przestrzeni i wspólny wysiłek urbanistów oraz specjalistów innych zawodów. Karty dotyczą też nowych zasad rządzenia, zarządzania i sposobów „wciągania” obywateli w procesy podejmowania decyzji poprzez nowe formy komunikowania się z wykorzystaniem technologii informatycznych. Jest to jednocześnie wizja realistyczna w ocenie tego, gdzie planowanie wywiera istotny wpływ na rozwój miast, a gdzie spełnia tylko ograniczoną rolę.

Dzięki projektowi w Płocku powołano (w oparciu o stworzony model zarządzania) Wydział Rozwoju Miasta w Urzędzie Miasta Płocka.⁴⁸

Pracownicy urzędów miast, zajmujący się projektami rewitalizacyjnymi, powinni umieć prowadzić analizy społeczno-ekonomiczne umożliwiające delimitację obszarów rewitalizacyjnych, wskazanie problemów tam występujących oraz zaprogramować działania, które będą pomagać w ich rozwiązaniu. Ponadto muszą być specjalistami w zakresie prowadzenia inwestycji, zamówień publicznych oraz pozyskiwania funduszy, z których sfinansować można realizację działań zapisanych w programie rewitalizacji.

7.5. Wizyty techniczne jako innowacyjna metoda nauczania (prof. dr hab. Marek Bryx)

Wizyty techniczne: założenia

Wizyty techniczne wprowadziłem do programu Podyplomowych Studiów, po uzyskaniu akceptacji Rady Programowej, a wystąpiłem o ta zgodę z powodu moich pozytywnych doświadczeń jakich nabyłem współpracując z INTA⁴⁹, a zwłaszcza uczestnicząc w tzw. misjach. Misje, świadczone przez INTA na rzecz swoich członków, mają na ogół na celu konfrontację poglądów na temat rozwoju miasta lub jego fragmentu, dokonywaną pomiędzy twórcami tego typu planów i założeń, a zewnętrznymi w stosunku do nich ekspertami INTA. Ta wymiana poglądów i zróżnicowane opinie ekspertów o uzupełniających się kwalifikacjach i doświadczeniu zawsze prowadziła do lepszego zrozumienia idei proponowanych zmian, a w rezultacie poszerzenia gamy możliwych/planowanych rozwiązań. Będąc uczestnikiem kilku takich misji⁵⁰, nabrałem ogromnego szacunku dla tej formy wymiany poglądów opartej na dwu lub trzy dniowej wizji lokalnej i wprowadziłem podobne rozwiązanie do programu tworzonych Studiów Podyplomowych.

Planując studia w roku 2011, wiedzieliśmy, że zaczną się one jesienią 2011, a zakończą na jesieni 2012. W okresie przynależności do Unii Europejskiej (1 maja 2004) Polska podjęła szereg działań dotyczących rewitalizacji, zarówno teoretycznych (np. podpisanie Karty lipskiej) jak i praktycznych – zbudowanie przez kilkaset miast Lokalnych Programów Rewitalizacji i ich realizacja.

Zaproponowałem Radzie Programowej, a ta podzieliła ten punkt widzenia, aby wykorzystać doświadczenia miast polskich w rewitalizacji, uzyskane w poprzednim okresie programowania, zarówno pozytywne, jak i negatywne, do nauczania praktycznych zagadnień rewitalizacji miast w ramach programu naszych studiów. Uznałem, że dyskusja słuchaczy studium z praktykami, którzy najpierw stworzyli LPR, a następnie, krok po kroku, przez kilka lat realizowali jego założenia, powinna skutkować możliwie najpełniejszym zrozumieniem procesów i procedur, a także sposobów zapobiegania ryzykom, które wiodą do sukcesu realizowanych projektów rewitalizacyjnych. Uznałem, że niezależnie od wiedzy teoretycznej Studia Podyplomowe powinny dostarczać tego typu praktyczną wiedzę i możliwość swobodnego rozmawiania o niej, a przede wszystkim wyciągania z cudzych doświadczeń wniosków na przyszłość. Uznałem ponadto, że poznawczy charakter tych wizyt jest wartością samą w sobie dla uczestników naszych Studiów. Inaczej mówiąc, wizyty kreowały wartość dodaną, niedostępną słuchaczom, ani na innych studiach, ani w żaden inny sposób. Nie tylko Rada Programowa, ale przede wszystkim recenzenci projektu, podzielili ten punkt widzenia przyznając środki unijne na dofinansowanie realizacji tych studiów.

49 International Network of Town Association, z siedzibą w Paryżu, wcześniej w Hadze.

50 Tajpej – 2004; Tainan – 2009, Warszawa - 2011

Wizyta techniczna a warsztat

Jedno z pierwszych pytań zadawanych mi o wizytę techniczną brzmi: czym różni się ona od warsztatów? Podstawowa, ale niezmiernie ważna różnica polega na tym, że warsztat bazuje na przygotowanym studium przypadku lub innych materiałach. Studenci nie muszą odwiedzić firmy X, aby rozwiązać dedykowany przypadek, opracowany w postaci specjalnych, wyselekcjonowanych materiałów dydaktycznych. Poza tym warsztat poświęcony studiowaniu przypadku może prowadzić każdy nauczyciel akademicki, niekoniecznie jego twórca, a tym bardziej uczestnik przedstawianych do studiowania wydarzeń.

Natomiast wizyta techniczna bazuje na zwiedzaniu analizowanej przestrzeni miejskiej i na jej subiektywnej ocenie dokonywanej przez słuchaczy. Przestrzeń ta jest całkowicie realna, nieoczyszczona z żadnych naleciałości. Nie ukrywa więc swoich specyficznych cech, o ile dociekliwi słuchacze potrafią je dostrzec i sformułować wobec nich pytania. Rola słuchaczy jest chyba jeszcze bardziej aktywna, niż w przypadku warsztatów. Wymaga ona od nich jednak zainteresowania przedmiotem wizyty i użycia swojej wiedzy i doświadczenia dla dogłębnego przestudiowania tego rzeczywistego przypadku.

Co jednak najważniejsze, w trakcie wizyty technicznej słuchacze studium spotykają się z twórcami zrewitalizowanej przestrzeni miejskiej – projektantami, realizatorami, decydentami, mając szansę zadawania pytań dotyczących przebiegu całego procesu. Od pomysłu, przez tworzenie planu jego realizację aż do ostatecznej oceny osiągniętego rezultatu. W trakcie realizacji takiego procesu konglomerat problemów urbanistycznych, technicznych, finansowych, społecznych i politycznych jest nieustająco zmieniającą się mieszanką, w której osoby odpowiedzialne za realizację zamierzenia muszą umieć się poruszać, nie zapominając co jest ich głównym celem, który musi być osiągnięty. Rozmowa z takimi osobami jest dla adeptów zawodu wartością samą w sobie, unikalnym sposobem pozyskania wiedzy od najbardziej doświadczonych praktyków.

75

Wizyta techniczna - przygotowanie

Skuteczna wizyta techniczna musi być właściwie przygotowana. Jednakże nie w sposób ograniczający dane zjawisko do treści opisanej w studium przypadku. Przygotowanie wizyty z jednej strony dotyczy spraw organizacyjnych, a z drugiej – merytorycznych. Te pierwsze dotyczą głównie logistyki. Trzeba przygotować miejsce zakwaterowania (wizyta jest zwykle dwudniowa), możliwość odbycia dyskusji w przestrzeni zamkniętej, posiłki, transport, itd. Oczywiście należy też zapewnić, w trakcie trwania wizyty, obecność maksymalnie dużej ilości osób uczestniczących w różnych etapach przygotowywania i realizacji przedsięwzięcia rewitalizacyjnego. Wbrew pozorom – logistyka wizyty, przejawiająca się w tych dość oczywistych działaniach, jest niezmiernie ważna dla jej skuteczności.

Najważniejsze jednak jest przygotowanie merytoryczne wizyty. Prace nad tym rozpoczęły się kilka miesięcy przed oficjalnym rozpoczęciem studiów. Po pierwsze dokonano przeglądu wielu LPR z całego kraju, poszukując projektów, które zostały zakończone, lub przy najmniej zakończony został ważny ich etap. Następnie zaproponowano współpracę wybranym miastom i osobom, co nie zawsze spotkało się z pozytywnym przyjęciem. Miasta nie zawsze chciały współpracować, uważały bowiem, że nie mają się czym publicznie chwalić, uznawały też, że będzie to dla ich pracowników pewien dodatkowy wysiłek, którego nie chciały ponosić. Była też czasami dostrzegalna nutka zawiści o mimowolne promowanie przez studia podyplomowe osób, które osiągnęły sukces....

Mimo to, zebrano ok 30 deklaracji od miast i osób, które były zainteresowane tym, aby zaistnieć w tych studiach propagując swoje doświadczenia i osiągnięcia. Spośród tych osób dokonano kolejnego wyboru. Przyjęto jako zasadę poszerzenie kwalifikacji zawodowych osób odpowiedzialnych za procesy rewitalizacji w wybranych miastach o kwalifikacje dydaktyczne, których z reguły one nie posiadały. Przeprowadzono więc cykl szkoleń dotyczących organizacji pracy dydaktycznej, przygotowywania materiałów do zajęć itp., które zmierzały do uczynienia z tych słuchaczy prawdziwych trenerów z dziedziny rewitalizacji miast. Merytorycznie, każda z zainteresowanych osób musiała w grupie przedstawić problemy swojego przedsięwzięcia rewitalizacyjnego, podjąć dyskusję w grupie konkurentów i obronić swoją koncepcję rewitalizacji miasta.

W trakcie tego kursu, prowadzono też różnego typu zajęcia dydaktyczne, jak np. odgrywanie konsultacji społecznych w danym mieście, podczas którego słuchacze wcielali się w przybrane postaci. Odgrywanie ról tych postaci było tym bardziej pouczające, że część słuchaczy miała osobiste doświadczenie z współpracy (konfliktu) z postaciami autentycznymi.

Warto także wspomnieć, że zajęcia tej grupy słuchaczy także odbywały się w miastach wybranych do przeprowadzenia wizyty technicznej przyszłych słuchaczy Studium. Dawało to kilku osobom, twórcom danej rewitalizacji, przedsmak przyszłej wizyty technicznej, a słuchaczom kursu trenerów pełne wyobrażenie o tym jak taka wizyta będzie (prawdopodobnie) przebiegała. Pełne zrozumienie faktu, że wizyta ta nie ma charakteru turystycznego, lecz nasycona jest konkretnymi pytaniami ze strony uczestników, na które często nie jest łatwo odpowiedzieć, spowodowała, że część potencjalnych trenerów przestała być zainteresowana współpracą. Dopiero bowiem praktyczna wizyta w miejscu zrewitalizowanym uświadomiła im jak wielkiej pracy wymaga przeprowadzenie takiej wizyty technicznej. Taka „prewizyta techniczna” dawała też okazje kierownikowi studium do zrozumienia logistyki przedsięwzięcia i przygotowania się do przeprowadzenia wizyty technicznej większego i bardziej wymagającego grona osób – przyszłych słuchaczy studiów.

Warto też nadmienić, że „prewizyty techniczne” ujawniły zjawisko, zgodne z naturą ludzką, a przewidywane przeze mnie, a mianowicie – tendencję do chwalenia się sukcesami bardziej aniżeli dzielenia się wiedzą o porażkach, które są przecież nieodłącznym elementem takich procesów. Rozumiejąc ludzką naturę, dążyliśmy jednak do przekazania przyszłym trenerom i utrwalenia informacji, że na błędach także, a może nawet – lepiej, się uczymy. Staraliśmy się wytłumaczyć,

ze słuchacze studiów nie będą wizytowali danego miasta, aby mu wystawiać ocenę z dokonanej rewitalizacji, ale żeby się uczyć. To zaś oznacza także analizę popełnionych błędów, niedocenionych sytuacji, nieuwzględnionego ryzyka, czy rysujących się zagrożeń. Chcieliśmy, aby także taką wiedzę wizyty techniczne przekazywały naszym przyszłym słuchaczom. Wydaje się, że w końcu udało się to zrozumienie osiągnąć. Dochodziliśmy jednak do tego stanu głównie drogą zadawania uciążliwych i niewygodnych pytań, drążenia tematu a na końcu pozytywną oceną ostatecznych rezultatów, pomimo przejściowo występujących porażek.

Wydaje się, że szkoleni na pozycję trenerów rewitalizacji miast ostatecznie zrozumieli i zaakceptowali sens tych działań. Ich początkowy opór był wywołany nabytymi przez nich doświadczeniami, polegającymi na zbyt częstym krytykowaniu ich pracy i jej rezultatów, zamiast udzielania im pomocy, ze strony ich przełożonych. Przełamanie takiego podejścia było niezamierzonym, ale zrealizowanym celem całego projektu, który umożliwił osiągnięcie celu głównego – wypracowanie metody realizacji i zasad przebiegu wizyt technicznych w trakcie realizacji Studiów. Ostatecznie 16 osób uzyskało tytuł trenera na omawianych Podyplomowych Studiach Rewitalizacji Miast. Tytuł ten umożliwił im przeprowadzenie wizyty technicznej w reprezentowanym przez nich mieście oraz prowadzenie zajęć dydaktycznych w trakcie zjazdów, zwłaszcza warsztatów poświęconych specyficznym aspektom rewitalizacji miast np. konsultacjom społecznym.

Wizyty techniczne - realizacja

77

W trakcie realizacji Studiów Podyplomowych rewitalizacja miast – organizacja i finansowanie zrealizowano dwie wizyty techniczne. Pierwsza odbyła się w Świdnicy, a druga w Słupsku. W Świdnicy wizyta obejmowała doświadczenia w rewitalizacji przestrzeni publicznej Starego Miasta, centrum organizacji pozarządowych oraz restytucji wieży ratuszowej na rynku. W Słupsku wizyta techniczna dotyczyła przede wszystkim obszaru Traktu Książęcego w Słupsku.

W przypadkach obu wizyt technicznych podstawą były wizje lokalne w terenie, lustracja dokonań na obszarze rewitalizowanym oraz otoczenia tego obszaru i związków, które je charakteryzowały. Dodatkowa dyskusja toczyła się później, podczas spotkań zamkniętych mających charakter prezentacji połączonych z zadawaniem pytań i wymianą poglądów. W Świdnicy tematyka dotyczyła bardziej efektywnego zagospodarowania przestrzeni publicznych, i obiektów publicznych zlokalizowanych w obszarze, natomiast w Słupsku obejmowała przede wszystkim zagadnienia dotyczące zmian w infrastrukturze technicznej i społecznej obszaru.

W obu przypadkach odnotowano dużą aktywność zarówno słuchaczy studium, jak i gospodarzy prezentujących obszary rewitalizowane a także tych trenerów, którzy byli obecni. Wszyscy obecni wykazywali zainteresowanie rozszerzeniem zakresu tematycznego wizyt, co udało się zrealizować np. poprzez wizytę Ustce, spotkanie z jej władzami i ocenę działań tamtejszego TBS zmieniającego oblicze miasta i realizującego znaczną część miejskiej polityki mieszkaniowej.

Ocena zastosowanej metody – wizyt technicznej w kształceniu

Zarówno w ocenie kadry dydaktycznej, trenerów, jak i słuchaczy a także osób z miast wizytowanych realizacja idei wizyt technicznych jako novum w polskiej dydaktyce, oceniona została bardzo wysoko. Z jednej strony jako metoda nowatorska, z drugiej – jako skutecznie komunikującą śledzone zagadnienia z zakresu rewitalizacji miast.

Słuchacze tak bardzo polubili wizyty techniczne, że w miarę możliwości uczestniczyli w innych podobnych przedsięwzięciach, lub sami organizowali je w ramach swoich kompetencji, dążąc do rzetelnej wymiany poglądów ze swoimi kolegami, podzieleniem się swoimi problemami, a zwłaszcza osiągnięciami. Dodatkowymi wizytami były spotkania w Zgierzu (projekt „Miasto tkaczy”), Piwnice staromiejskie w Warszawie, fort Sokolnickiego w Warszawie, Łódź (Pałac Poznańskiego). Wszystkie wizyty, zarówno planowane, jak i dodatkowe, zwiększały nie tylko wiedzę słuchaczy, ale czyniły ich bardziej otwartymi na problemy związane z realizacją procesów rewitalizacyjnych, a zwłaszcza na dyskutowanie o bolączkach, niedostatkach czy ryzykach projektów. Utrwały w nich przekonanie, że sukces jest możliwy, że nawet najbardziej skomplikowane zagadnienie daje się ogarnąć poprzez właściwe zaplanowanie. To zaś jest podstawą sukcesu.

Ostatecznie, można z przekonaniem powiedzieć, że wizyty techniczne spełniły swoje zadanie i przyczyniły się do wzrostu wiedzy słuchaczy. Sprzyjały także utrwaleniu pozytywnej oceny zjawisk rewitalizacyjnych oraz rozpropagowaniu dobrych praktyk, w najbardziej skuteczny sposób. Jako metoda nauczania, przy najmniej w odniesieniu do nauczania o przestrzeni miejskiej, są godne polecenia. Potwierdzeniem tego było założenie przez absolwentów studiów stowarzyszenia „Rekurs rewitalizacji”, której celem jest wszechstronna działalność na rzecz rewitalizacji miast polskich.

7.6. Laboratoria (dr Aleksandra Jadach – Sepiolo)

Laboratoria miejskie/warsztaty to nowoczesna forma zajęć dydaktycznych pozwalająca na łączenie zalet tradycyjnie stosowanych ćwiczeń, warsztatów, w które włączani są praktycy oraz praktyk studenckich. Studenci w niewielkich grupach w ciągu semestru bądź całego roku akademickiego rozwiązują wskazany przez prowadzącego problem, często współpracując przy tym z pracownikami urzędu miasta bądź przedsiębiorstwa prywatnego. Czasem angażują się również w akcje prowadzone przez organizacje pozarządowe. Zamiarem prowadzących jest:

- zapoznanie studentów ze specyfiką prowadzenia złożonych projektów miejskich, np. inwestycji transportowych lub rewitalizacyjnych,
- skonfrontowanie zdobytej przez nich wiedzy z realnie występującymi problemami,
- umożliwienie wyboru tematu pracy dyplomowej (atrakcyjnego i użytecznego z punktu widzenia dalszego rozwoju zawodowego studenta).

Zaangażowanie studentów jest oceniane pozytywnie przez władze miasta i urzędników, którzy dzięki ich pomocy przy organizacji konsultacji społecznych oraz przy przygotowywaniu prostszych dokumentów i analiz, oszczędzają czas, który mogą przeznaczyć na rozwiązanie trudniejszych problemów.

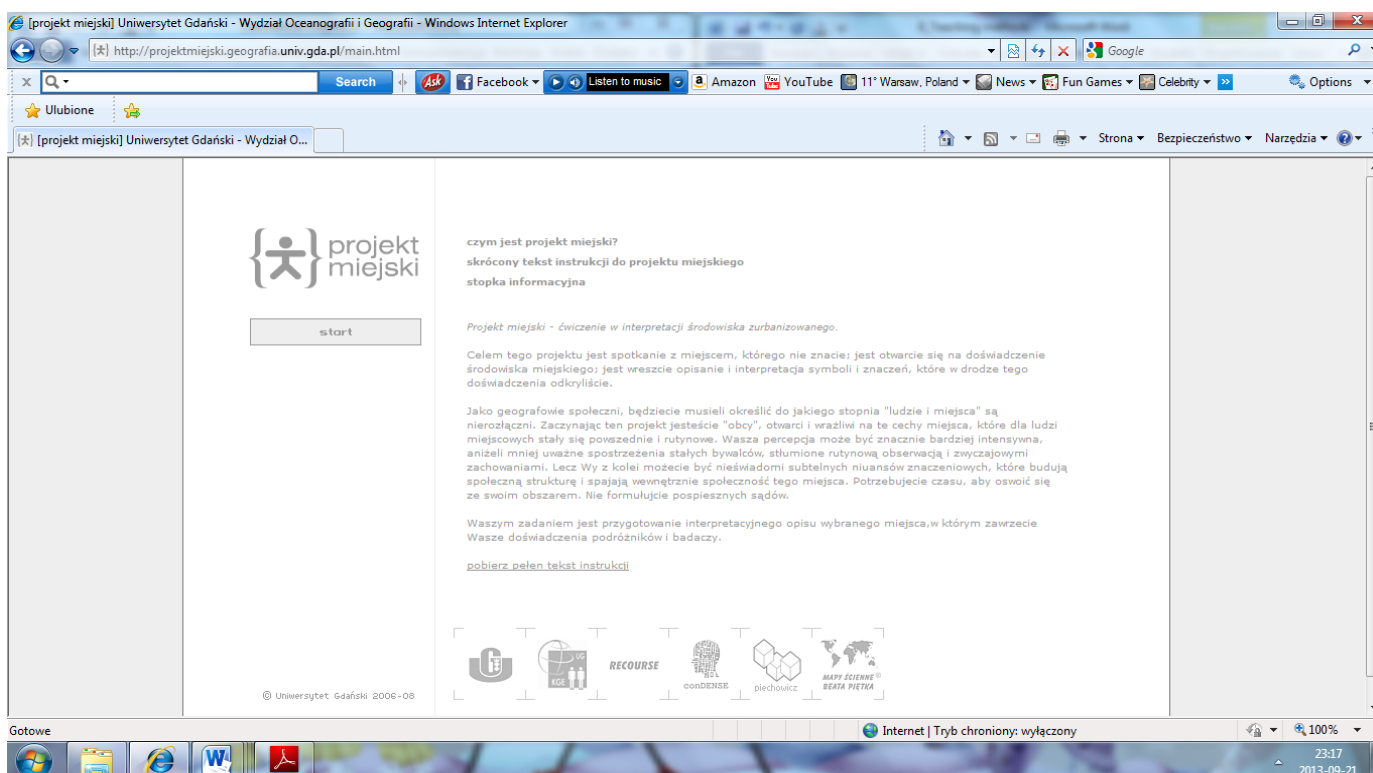
Tradycyjnie prowadzone zajęcia z zakresu gospodarki przestrzennej lub ekonomii o specjalności inwestycyjnej (wykłady, konserwatoria, ćwiczenia i seminaria dyplomowe) przygotowują jedynie do części tych zadań, najczęściej gwarantując jedynie zdobycie wiedzy teoretycznej lub przetestowanie swoich umiejętności na wybranych studiach przypadku. Brakuje podejścia holistycznego, zajęć pokazujących rozwiązanie wybranego, rzeczywistego problemu np. w cyklu rocznym lub semestralnym od przygotowania programu rewitalizacji do wyboru konkretnego projektu i uzyskania dla niego finansowania.

Polskie wyższe uczelnie nie oferują w tym momencie tak zróżnicowanych kierunków studiów, co wiąże się z dużą standaryzacją edukacji na poziomie wyższym.

Warsztaty: badanie miejsc w mieście – Katedra Geografii Ekonomicznej Uniwersytetu Gdańskiego oraz Centrum Doskonałości RECOURSE⁵¹

Katedra Geografii Ekonomicznej Uniwersytetu Gdańskiego oraz Centrum Doskonałości RECOURSE prowadzą w ramach zajęć ze studentami warsztaty poświęcone badaniu miejsc w mieście. Efekty wybranych badań można śledzić na stronie internetowej: projektmiejski.geografia.univ.gda.pl. Studenci wybierają do analizy miejsce w mieście: ulicę, plac, sąsiedztwo, dzielnicę czy wręcz pojedynczy obiekt. Ich zadaniem jest określenie czynników, tworzących specyfikę miejsca oraz jego charakter.

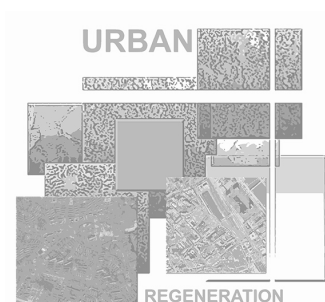
Zmiany mogą pojawić się wraz ze stopniowym dostosowywaniem uczelni do możliwości uruchamiania autorskich kierunków studiów oraz pojawianiem się większego zapotrzebowania ze strony pracodawców, m.in. wraz z rozwojem partnerstwa publiczno-prywatnego. Swoistym testem nowych programów są różnorodne studia podyplomowe – polskie odpowiedniki zróżnicowanych tematycznie studiów II stopnia na zachodnich uczelniach. Są one okazją do przetestowania również laboratoriów miejskich, które w ofercie studiów podyplomowych mogą mieć postać:

- osobnego kursu (przedmiotu), który skoncentrowany jest na określonym zagadnieniu, np. analiza projektu od A do Z, prowadzona krok po kroku od pierwszego do ostatniego zjazdu na spe

⁵¹ Źródło: http://trojmiasto.dlstudenta.pl/studia/artikul/Projekt_Miejski_UG_w_Internecie,30851.html

cialnie wyodrębnionych zajęciach w programie studiów,
- wizyty studyjnej (lub ich cyklu) zorganizowanej poza tradycyjnym miejscem zjazdów, w czasie której słuchacze spotkają się z praktykami i, opierając się na wiedzy zdobytej w trakcie studiów, będą musieli przedstawić swoje propozycje rozwiązania problemu wskazanego przez praktyków.

Interesującą formą dydaktyczną zbliżoną do laboratoriów miejskich są również szkoły letnie, w czasie których studenci analizują studia przypadków, uczestniczą w wycieczkach i wizytach studyjnych i mają przygotować rozwiązanie wskazanego przez prowadzących problemu. Dzięki tego typu aktywnościom uczelnia zaczyna nie tylko kształcić dobrze przygotowane kadry, ale i pełnić rolę platformy współpracy między zaangażowanymi instytucjami oraz pozostałymi podmiotami aktywnymi na scenie miejskiej i promować międzysektorowe zrównoważone zarządzanie miastem.

Projekt SATURN finansowany przez Komisję Europejską w ramach programu Leonardo da Vinci „Uczenie się przez całe życie”.

